

**Volume IV (2018)**

**Quintus Asconius Pedianus, Yüceliğe Hakaret Davasında Cornelius Savunması**

**Quintus Asconius Pedianus, *Pro Cornelio de Maiestate***

Çeviren: Mehmet OKTAN



*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

*Libri*, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume IV: Ocak-Aralık 2018) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

**Atıf Düzeni:** Quintus Asconius Pedianus, *Yüceliğe Hakaret Davasında Cornelius Savunması*. Çev. M. Oktan. *Libri IV* (2018) 251-313.  
DOI: 10.20480/lbr.201832

Geliş Tarihi: 05.04.2018 | Kabul Tarihi: 25.07.2018  
Elektronik Yayın Tarihi: 19.09.2018

**Editörya:** Phaselis Research Project  
www.libridergi.org

## Quintus Asconius Pedianus *Pro Cornelio de Maiestate*

Çeviren Mehmet Oktan\*

*Pro Cornelio de maiestate* olarak bilinen bu savunma, 65 yılında Marcus Tullius Cicero tarafından yapılmıştır. Cicero dört gün süren davayı iki konuşmada toplamıştır. Buna karşın söz konusu çalışma günümüzde ana hatlarıyla, Cicero'nun bazı eserlerini, kendi oğullarının eğitimi için yorumlayan ve MS I. yüzyılda yaşayan Quintus Asconius Pedianus sayesinde bilinmektedir. Metinden anlaşılacağı ve Asconius'un oğulları için yararlandığı diğer Cicero eserlerinde de görüleceği üzere, Asconius sadece kendisine yarayacak veya önemli gördüğü yerleri aktarmış ve bunları yorumlamıştır. Bu nedenle söz konusu alıntılar, Cicero'nun konuşmasının tamamını oluşturmamaktadır. Cicero'nun diğer eserlerinde bu savunma konuşmalarına değinmesi ve antik dönem yazarlarının bu konuşmalardan yaptıkları alıntılar da bunu ortaya koymaktadır. Konuşma üzerine bilgi veren Asconius'un ve diğer antik yazarların aktarımlarından yola çıkılarak, Cicero'nun bu savunma konuşmasından *pro Cornelio I* olarak isimlendirilen birinci konuşması günümüzde 62 fragman, *pro Cornelio II* olarak adlandırılan ikinci konuşması ise 18 fragman altında toplanmıştır<sup>1</sup>. Bununla birlikte bu sayının içerisinde Asconius'un kendi yaptığı yorumlar bulunmamaktadır. Bu çeviride sadece, Asconius'un Cicero'nun konuşmalarından alıntı yaptığı ve yorumladığı kısımlar çevrilmiştir.

Eserin ana hatlarıyla bilinmesini sağlayan Asconius'tan kalan mevcut metnin bazı yerlerinde önemli düzeyde eksiklikler ve buna bağlı olarak, eksik kısımlar için birbirinden farklı tamamlama önerileri bulunmaktadır. Bu durum

\* Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya. mehmetoktan@akdeniz.edu.tr | 0000-0003-2968-8497

<sup>1</sup> Eserin içeriğine yönelik bu aktarımlar ve sürecin değerlendirilmesi üzerine bk. Crawford 1994, 65 vdd.

haliyle konuşmanın akıcılığını önemli düzeyde bozmakta ve bazı kısımların anlaşılmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Asconius'un, metnin önsöz olarak adlandırılabilir özet bölümünde Cornelius'un dava süreci, yasa önerileri ve yürürlüğe girmesine vesile olduğu yasalar üzerine ayrıntılı bilgiler vermesi, eserin kapsamının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Tarihçi Cassius Dion sayesinde<sup>2</sup> de, söz konusu dava ve süreç hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir. Buna karşın bazı konularda Cassius Dion'un aktarımıyla Asconius'un olay örgüsü anlatımı arasında kısmen farklılıklar bulunmaktadır. Bunun yanında yıl içerisinde cereyan eden olayların sıralaması, her iki yazarda aynı değildir.

Lucius Cornelius Sulla Felix'in 78 yılında ölümüyle birlikte, Roma Cumhuriyet Dönemi özelindeki güç dengesi yeniden *senatus* aleyhine gelişmeye başlamıştır. Gaius Aurelius Cotta 75 yılında *consul* iken, *tribunus plebis* olarak görevini icra etmiş olanlara, kariyerlerinde yükselme olanağını geri vermiştir. *Senatus* ve *populus* arasındaki güç dengesi açısından önemli tarihlerden biri de 70 yıldır. Sulla, mahkemelerde jüri üyeliği yapma hakkını, *equites* sınıfı mensupları ve *tribuni aerarii* biriminin elinden alarak, sadece *senatus* mensuplarına tanımıştı. L. Aurelius Cotta ise 70 yılında *praetor* iken, yürürlüğe soktuğu düzenlemesi uyarınca tekrar Sulla öncesindeki uygulamaya dönüşmesini sağlamıştır<sup>3</sup>. Halkçı kesimin çok önemli bir figürü olan Pompeius Magnus elde ettiği başarıları sayesinde, bu tarihte, oldukça erken sayılabilecek bir yaşta ve ender rastlanan bir yolla *consul* olmuştur<sup>4</sup>. Pompeius'un başarısından ve elde ettikleri haklardan dolayı, *tribunus plebis* ismini taşıyan birimin görevlileri bu tarihten sonra çok daha cüretkâr bir tutum izlemeye başlamışlar ve hem Pompeius'un çok önemli görevlere atanmasını sağlamışlar hem de *senatus* aleyhine olacak yeni birçok düzenleme için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerin bazıları amacına ulaşırken bazıları ulaşamamıştır. Uzunca bir sürenin ardından tekrar atanmaya başlayan ve Pompeius taraftarı olan *ensorlar* 70 yılında altmış dört *senatorun* *senatustan* atılmasına

<sup>2</sup> Cass. Dio 36. 38; 36. 39; 36. 40. Ayrıca bk. Cic. *Vat.* 5; 6.

<sup>3</sup> Cic. *Verr.* 1. 44; 1. 45; *Att.* 1. 16; *Font.* 35; *Cluent.* 121; 130; *Phil.* 1. 20; *Plut. Pomp.* 21; 22; *Vel.* 2. 32. 3; *Liv. perioch.* 97; *App. civ.* 1. 100; 1. 121; Cass. Dio 36. 38.

<sup>4</sup> Pompeius gibi olağandışı şekilde *consul* olan kimseler arasında, seçkin komutanlar P. Cornelius Scipio Africanus, T. Quinctius Flaminius ve P. Cornelius Scipio Aemilianus bulunmaktadır. Pompeius'un nadir görülen bu durumu üzerine bk. *App. civ.* 1. 121; *Liv. perioch.* 97; *Val. Max.* 8. 15. 8.

karar vermiştir<sup>5</sup>. *Aedilis* birimine adaylığını koyan Cicero, *senatusun optimates* kesiminin güçlü figürlerinden biri ve büyük bir nüfuz sahibi olan Verres'i, dönemin en iyi hatibi ve *senatusun* önemli şahıslarından biri olan Q. Hortensius Hortalus tarafından savunulmasına karşın bu yılda mahkûm ettirmiştir. Cicero'nun Roma tarihinde çok önemli bir yere koyduğu ve eserlerinde en fazla yer verdiği şahıs olan Pompeius'a metinlerinde yer vermesi de ilk olarak bu yıl içerisinde Verres'i hedef aldığı ünlü söylevlerinde başlamıştır<sup>6</sup>. Pompeius, iyi ilişkiler içerisinde olmadığı Verres'e karşı açılan bu davaya doğrudan müdahil olmamakla birlikte, Cicero'nun konuşmalarında Pompeius'u *vir fortissimus et clarissimus*<sup>7</sup> olarak nitelendirmesi ve onun eylemlerini savunması nedeniyle bu dava, Cicero'nun hünerinin Pompeius'un ise gücünün bir araya geldiği ilk dava olarak kabul edilebilir<sup>8</sup>. Roma dünyasının iki büyük karakteri arasında sonraki birçok davada da görülen bu birliktelik sayesinde, çok büyük davalar kazanılmış ve önemli tasarılar hayata geçirilmiştir.

Pompeius ile Cicero'nun ilişki içerisinde olduğu önemli davalardan birisi de, Cicero'nun C. Cornelius'u 65 yılında savunduğu davadır. Hayatı hakkında çok fazla bilginin olmadığı C. Cornelius, *plebs* sınıfına mensuptur. Pompeius komutasında Hispania'da yürütülen savaş sırasında yani 72 yılı civarında *quaestor*, 67 yılında ise *tribunus plebis* olarak görev yapmıştır. *Tribunus plebis* olarak icra ettiği görev süresi boyunca, Pompeius'un çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir<sup>9</sup>. Gerek Pompeius ile olan yakın ilişkisi, gerekse de bu görevi sırasında sunduğu çeşitli yasa önerilerinde *senatusun* nüfuzunu azaltacak şekilde bir tutum izlemesi nedeniyle, *senatusun* muhafazakâr kesimi olan *optimates* ile sürekli sürtüşme halinde olmuştur. Kendisi çoğunlukla da, öneride bulunduğu yasa tasarılarıyla tanınmaktadır. *Senatus*, yasa önerilerinin bazılarına tamamen karşı gelerek bunların yürürlüğe girmesini engellerken, bazılarının yürürlüğe girmesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Cornelius görevi sırasında *senatus* ile ilk olarak, haksız büyük kazançlar elde edildiği ve eyaletlilerin zor durumda bırakıldığı gerekçesiyle, yabancı milletlerin temsilcilerine borç para verilmemesine dair sunduğu yasa tasarısı

<sup>5</sup> Liv. *perioch.* 98. Ancak bu kararın çok cüzi sayıda kişi için uygulandığı gözükmektedir (Cic. *Cluent.* 127).

<sup>6</sup> Cic. *Verr.* 1. 31; 1. 44; 1. 45; 2. 2. 113; 2. 3. 42; 2. 3. 45; 2. 3. 123; 2. 3. 204; 2. 5. 5; 2. 5. 153.

<sup>7</sup> Cic. *Verr.* 1. 44. Ayrıca bk. 2. 2. 102; 2. 2. 113; 2. 5. 153.

<sup>8</sup> Krş. Gruen 1971, 9 vdd.

<sup>9</sup> Ward 1970, 554 vdd.; Griffin 1973, 208 vdd.; Rawson 1978, 78 vd.

nedeniyle karşı karşıya gelmiştir. Mevcut yasalarda söz konusu soruna yönelik önlemlerin zaten olduğu gerekçesiyle, bu yasa tasarısı kabul edilmemiştir. Bu duruma öfkelenen veya içerlemiş olan Cornelius, muhtemelen *senatusun* kendisine karşı koyması nedeniyle, bu konuşmanın da temelini oluşturan bir yasa önerisinde bulunmuştur. Önerdiği bu yasa tasarısı iki aşamadan oluşmaktadır. Bunun ilk aşamasında, uygulamada olan bir yasanın hükmünden muafiyet elde etme hususunda, sadece *populus* onayını getirmek suretiyle *senatusu* tamamen saf dışı bırakmak istemiştir. Bu girişimi, *populus* karşısında nüfuz kaybına uğrayacak olan *senatusun* önde gelenlerinin teşvik etmesi sonucunda, Cornelius'un aynı yıl içerisindeki görevdaşı<sup>10</sup> Globulus tarafından *veto* edilmiştir. Büyük bir kargaşanın yaşanmasına da neden olan bu tasarının *veto* edilmesi ardından, Cornelius aynı konuyu bu kez, kısmi değişiklikler yaparak ve bunu sözde biraz daha yumuşatarak *senatusta* gündeme getirmiştir. Bu yeni önerisine göre, *senatusa* da böyle bir karar alma hakkı tanınmakla birlikte, bunun için en az iki yüz kişinin söz konusu oylamadaki oturuma katılması şartı getirilmiştir. Bunun yanında karar halka danışılacağı zaman, kimsenin bunu *veto* etmeye yeltenmemesi şart koşulmuştur. Bu şekilde *populusun* karar alma sürecindeki gücü korunmuştur. *Senatus*, kendisine tanınan yetki nedeniyle, tasarının yürürlüğe girmesini bu kez kabul etmek zorunda kalmıştır<sup>11</sup>. Yürürlüğe giren bir diğer önerisi, *praetorların* görev süreleri boyunca verecekleri kararlarda, kendilerinin görevlerine başlamadan önce ilan ettikleri mevcut beyannamelerine uymalarını sağlamaya yöneliktir. *Praetorlar* görevlerine başlarken, davalar karşısında nasıl bir tutum izleyeceklerini ilan etmekteydiler ve kararlarını da büyük ölçüde daha önceki emsaller doğrultusunda vermekteydiler. Bununla birlikte gerek sınıfsal farklılıklar gerekse de çıkar ilişkilerinden kaynaklanan düşmanlık nedeniyle, keyfi uygulamalar artış göstermiş ve bunlar büyük mağduriyetlere yol açmıştır. Cornelius bu düzenlemesiyle, *praetorların* içinde buldukları koşullar gereği aynı dava konularında keyfiyet doğrultusunda birbirlerinden çok farklı kararlar vermeleri yerine, bildirilerine sadık kalmalarını ve emsaller doğrultusunda hareket etmelerini sağlayarak bunların kararlarına bir düzen getirmek iste-

<sup>10</sup> Bu kelimeyle meslektaş kastedilmekle birlikte, aktif olarak görev yapanları daha önce görevini icra etmiş olanlardan ayırmak için, bir birim içerisinde beraber aynı yıl veya aynı dönem içerisinde görev yapan kimseler görevdaş olarak nitelendirilmiştir.

<sup>11</sup> Krş. Cass. Dio 36. 39. 2-5.

miştir. Cicero da bu savunmasında, *praetorların tutarsızlıklarına ve beklenenden tersi yönde çıkan kararlara yönelik örnekler vererek Cornelius'un düzenlemesini savunmuştur.*

Cornelius'un yürürlüğe girmeyen önerilerinden en önemlisi, seçim kampanyası sırasında adayların yaptığı usulsüzlük üzerinedir. Yıl içerisinde sadece iki kişinin *consul* görevinde bulunabilecek olması nedeniyle, seçim kampanyalarındaki usulsüzlük özellikle *consul* seçimlerinde kontrol edilemeyecek boyuta gelmiştir. Makamın büyüklüğüne bağlı olarak yapılan usulsüzlüğün boyutu geniş çaplı olduğundan dolayı, adaylar tarafından yapılan bu tür girişimler haliyle herkesin gözüne batmıştır. Bunun yanında düzenlemelerin içeriği çok açık şekilde belirlenmediği veya bu makam için adaylığını koyan bir kimsenin gücünden dolayı, usulsüzlük yapan adayı çoğunlukla kimsenin mahkemeye vermeye cesaret edememesi nedeniyle söz konusu düzenlemeler cüretkâr adaylar tarafından sürekli ihlal edilmiştir. Cornelius sunduğu öneriyle, bir adayın seçim kampanyası sırasında rüşvet verme ve kanunla belirtilmiş şartlar dışında hareket etme gibi yaptığı usulsüzlüğün cezasını daha ağır ve görünüşe göre suç unsurunun tanımını daha belirgin hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu düzenleme uyarınca ayrıca, seçim kampanyasında usulsüzlük yapan aday yanında, bir aday adına bu işi yapan ve *divisores* olarak bilinen temsilcilerin de ağır bir şekilde cezalandırılması öngörülmüştür<sup>12</sup>. Bu şekilde

<sup>12</sup> Cass. Dio 36. 39. 1. Bunun reddedilmesinden sonra aynı yıl içinde, *consul* olmayı seçim kampanyası sırasında yaptığı usulsüzlüğe borçlu olan Calpurnius Piso'nun *lex Calpurnia de Ambitu* ismini taşıyan düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. Bu yasa kapsamında, 65 yılı için *consul* seçilen P. Autronius Paetus ile P. Cornelius Sulla'nın suçlu bulunarak haklarından mahrum edilmesi, *lex Calpurnia*'nın seçim kampanyasındaki usulsüzlük üzerine katı maddeler içerdiğini ortaya koymakla birlikte, adayların seçim kampanyaları sırasında suç unsuru sayılacak girişimlerde bulunmaları yasada boşluk olduğunu da ortaya koymaktadır. Nitekim Cicero'nun 64 yılındaki seçim kampanyası sırasında, seçimlerde yapılan usulsüzlük üzerine *senatus* tarafından bir yasa çıkartılmasına dair bir girişiminin olması, bu düzenlemenin ceza tanımlamasının çok açık olmadığına işaret etmektedir. Cicero 63 yılında ise, Calpurnius'un düzenlemesinin katı maddeler içerdiği görüşünü benimsemiştir. Buna karşın yine de 63 yılındaki *consul* adayı Servius Tullius'un ısrarlı tutumu sonucunda, adayların seçim kampanyalarına yönelik olarak, *lex Tullia* isimli düzenlemeyi çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu düzenlemenin çıkarılma gereğinin hissedilmesinin olası nedenlerinden biri de görünüşe göre, Calpurnius'un

adayların yasaları dolaylı olarak çiğnemesinin önüne geçilmek istenmiştir. Asconius'tan farklı olarak Cassius Dion, Cornelius'un sinirlenmesinin ve ardından olayların kontrolden çıkmasının nedenini Cornelius'un bu yasa tasarisından istediği sonucu alamaması olarak göstermiştir<sup>13</sup>. Cornelius, birçoğuna görev arkadaşlarının karşı çıktığı ve yürürlüğe girmesine izin vermediği daha başka yasa önerilerinde de bulunmuştur. Buna karşın bunların içeriği hakkında bir bilgi mevcut değildir.

Sanık Cornelius *tribunus plebis* iken yaptığı eylem gerekçe gösterilerek, 10 Aralık 67 tarihinde görev süresinin bitimiyle, dokunulmazlık hakkını kaybetmesinin ardından dava edilmiştir. Davayı Publius ve Lucius Cominius isimli<sup>14</sup> kardeşler açmıştır. Söz konusu davaya başkanlık edecek olan *praetor*, duruşma günü geldiği zaman duruşmaya katılmamıştır. Asconius bunun gerekçesi olarak, *praetorun* yiyecek ikmalî görevine çağırılması veya planlı bir hareket doğrultusunda davaya katılmadığı düşüncesini dile getirmiştir. Bununla birlikte, davacının davasından vazgeçirilmesi düşüncesinin hayata geçirilmesine olanak sağlamak amacı bunlar içerisinde daha gerçekçi bir tutum olarak gözükmektedir<sup>15</sup>. Duruşmanın haliyle ertesi güne kalması üzerine, Cornelius taraftarları hemen davacı durumundaki Cominius kardeşlerin etrafını çevirmişler ve onları ölümle tehdit etmişlerdir. Görünüşe göre Cornelius'un avukatlığına soyunan o yılın *consullerinin* de, davacılara gerekli desteği vermesi üzerine, davacılar mahkeme salonundan kaçmışlar ve bir çatıya çıkışı sağlayan merdiven altı veya tavan arası gibi bir yerde bir süre saklandıktan sonra, geceleyin komşu binaların çatıları üzerinden karanlığı fırsat bilerek, görünmeden kentten ayrılmayı başarmışlardır. Davaya bakan *praetorun* tutumunu bilmeyen davacılar söz konusu olaydan canlarını kurtarmak için

---

çıkardığı yasada ceza gerektiren tanımlamanın çok açık olmamasıydı. Konu üzerine ayrıca bk. Akdoğu Arca – Oktan 2016, 47 vdd.

<sup>13</sup> Cass. Dio 36. 38. 4-5. Cornelius'un görevi süresince teklif ettiği ve yürürlüğe soktuğu yasalar ile bunun yıl içerisindeki sırası ve süreç üzerine değerlendirmeler hakkında ayrıca bk. Beck 1877, 2 vdd.; Münzer 1900, 1252 vdd.; McDonald 1929, 203; Broughton 1952, 144; Griffin 1973, 197 vdd.; Mitchell 1979, 159 vdd.; Marshall 1985, 215 vd.; Crawford 1994, 125 vd.; Gruen 1995, 251 vd.; Wiseman 2006, 332 vdd.

<sup>14</sup> Asconius kardeşlerden birisinin ismi için Gaius'u anmakla birlikte, adı geçen şahsın ismi Lucius'tur. Burada bir hata söz konusudur.

<sup>15</sup> Krş. Beck 1877, 10.

kaçmış olmakla birlikte, çok geçmeden para karşılığında sustukları dedikodusu yayılmıştır. Ertesi gün yargılamayı gerçekleştirecek olan *praetor* duruşmaya geldiği halde, bu kez davacıların davada hazır olmaması üzerine dava düşürülmüştür. Bu şekilde Cornelius 66 yılında, kendisine açılan davadan kurtulmuştur. Buna karşın koşullar ve güç dengesi 65 yılında, *populus* yanlıları aleyhine gelişmiştir. Nitekim 66 yılında *tribunus plebis* olarak hizmette bulunan ve Cornelius gibi Pompeius'un çok yakın adamlarından biri olan Manilius, 65 yılında aynı suçtan hüküm giymiştir. Bunun üzerine, bir önceki yıl davayı açan kardeşlerden P. Cominius, önde gelenlerin kendisini cesaretlendirip teşvik etmeleri sonucunda, Cornelius'a 65 yılında aynı suça istinaden tekrar dava açmıştır. Böylece davacı bir önceki yıl kendisi ve kardeşi hakkında çıkarılan dedikodulara da son vermiştir.

Cornelius, Sulla tarafından 81 yılında çıkarılan ve *lex Cornelia de maiestate*<sup>16</sup> olarak adlandırılan düzenleme uyarınca dava edilmiştir. Maddeleri bilinmediği için, içeriği oldukça muğlak olan yasa, kapsamı oldukça geniş tutulmuş olan vatana ihanet suçlarını barındırmaktadır. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Roma halkının varlığına ve kutsal iradesine karşı yapılan davranışlar ile Roma halkının verdiği yetki doğrultusunda Roma halkı adına hali hazırda bir görevi icra eden memurlara yönelik eylemler de bu suç kapsamında değerlendirilmiştir<sup>17</sup>. Cornelius, Roma'nın düşmanı veya düşmanlarıyla işbirliği düzeyinde vatana ihanet olarak nitelendirilebilecek bir eylemde bulunmadığı için, kendisine isnat edilen suçu da, bu şekilde yorumlamak daha uygundur. Davalı eylemiyle *populusun* haklarını ihlal etmesine ve otoritesini sarsan bir davranış sergilemesine karşın, dava *senatusun* önde gelenlerinin ön ayak olması sonucunda açılmıştır. Bu şekilde *senatus* aleyhine girişimde bulunan görevlilere karşı, doğal olarak bir mesaj da verilmek istenmiştir. Cornelius kendisinin dava edilmesine yol açan söz konusu suçu, kendi yasa tasarısının hayata geçirilme faslı geldiği zaman işlemiştir. *Senatusun* beklentisi doğrultusunda hareket eden diğer bir *tribunus plebis* Globulus, görevdaşının yasa

<sup>16</sup> Yasanın kapsamına dair bk. Cic. *Pis.* 50; Asc. *Corn.* 53; 54; 55 / 60; 61; 62. Ayrıca bk. *Verr.* 1. 13; 2. 4. 88; 2. 5. 50; *Cluent.* 97; 99; *Fam.* 3. 6. 3; Cloud 1996, 520.

<sup>17</sup> *Maiestas* suçları üzerine bk. *Rhet. ad Her.* 2. 12. 17; 4. 25. 35; Cic. *de Inv.* 2. 53; *de Or.* 2. 163; *part. Or.* 105; *Dig.* 48. 4. 1. 1; 48. 4. 2; 48. 4. 3; 48. 4. 4. *Maiestas* üzerine değerlendirmeler üzerine bk. Lear 1965, 50 vdd.; Gruen 1995, 263 vd.; Lintott 2006, 96; Türkoğlu 2011, 248 vdd.; Arena 2012, 132 vdd.; İtişgen-Dülger 2017, 107 vdd.; Gürten 2017, 56 vdd.



önerisine karşı önceden olumsuz bir tutum sergilememesine karşın, kendisinden beklenen adımı önerinin yasalaşmasının son adımında atmıştır. Tullius, yasa önerisinin maddelerini kendisine fısıldayan kâtip yardımıyla yüksek sesle, halkın onayı için okumaya başladığı sırada, Globulus, yetkisini kullanarak araya girmiş ve Cornelius'un önerisinin okutulmasını engellemiştir<sup>18</sup>. Metnin halkın onayına sunulmasının ve olurunun alınmasının önüne geçen Globulus'un bu tutumu düzenlemenin *veto* edildiği anlamına geliyordu. Cornelius, böyle bir adımın muhtemelen son süreçten önce atılmasına sinirlendiği için, yasa taslağını kendisi okumaya başlamıştır<sup>19</sup>. Cornelius'un bu hareketi ise, kendisi gibi Roma halkı adına bir görev icra eden görevdaşının yetkisini ve bu makama tanınan *veto* etme hakkını çiğnemesi veya hiçe sayması anlamına geliyordu<sup>20</sup>. Görevine ihanet etmiş olan Cornelius bu tutumuyla, temsil ettiği halkın kendisi adına kullanılmak üzere verdiği yetkiyi kötüye kullandığı ve halkın kendisi adına hareket eden bir başka görevlisine engel olduğu için, Roma halkının namus gibi değerlendirilebilecek olan adını ve kutsal iradesini lekelemiş, itibarını zedelemiş, şanına ve saygınlığına gölge düşürmüştür. Dolayısıyla Cornelius'un bu davranışı, Roma halkının kutsal iradesine karşı gelinmesi, saygısızlık edilmesi, şanına ve saygınlığına hakaret edilmesi anlamına geliyordu. Halkın yüce iradesine ve saygınlığına karşı yapılmış bu saygısız eylemle, Roma halkının hakları ihlal edildiğinden ve değerleri küçük düşürüldüğünden dolayı<sup>21</sup>, kendisinin hakaret ve itibarı sarsma olarak

<sup>18</sup> Catilina'ya karşı yürütülecek mücadelenin başına 62 yılı başlarında, olağanüstü yetkilerle Pompeius'un getirilmesini amaçlayan *tribunus plebis* Q. Caecilius Metellus Nepos'un hazırladığı önergeye onun görevdaşı M. Porcius Cato'nun engel olması buna yönelik önemli diğer bir örnektir. Süreç üzerine bk. Plut. *Cat. Min.* 26-28; Cass. Dio 37. 43.

<sup>19</sup> Krş. Quint. *Inst.* 5. 13. 25; Cass. Dio 36. 39. 2. Bauman (1967, 71 vdd.) halkın yüceliğinin zedelenmesinin nedeni olarak, görevdaşının yetkisine engel olması yerine Cornelius'un kendi yasa tasarısını okumasını gerekçe göstermiştir.

<sup>20</sup> Tiberius Gracchus'un *tribunus plebis* temsilcilerinin fonksiyonu, temsilcilerin ve temsil ettikleri birimin önemi üzerine dile getirdiği düşüncelerden bu makam hakkında önemli çıkarımlar elde edilmektedir. Gracchus bu makamda bulunan bir kimenin Capitolium'u temelinden yıkmaya teşebbüs etmesi ve tersaneyi ateşe vermesi durumunda dahi görevinden azledilmemesi gerektiği düşüncesini benimserken, halkın iradesine bir zarar vermesi durumunda bu görevde daha fazla tutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Konu üzerine bk. Plut. *Tib. Gracch.* 15.

<sup>21</sup> Quint. *Inst.* 4. 4. 8; 10. 5. 13; Crawford 1994, 97. Cornelius metni kendisinin oku-

yorumlanabilecek bu davranışı ihanet yasası kapsamında değerlendirilmiş ve *maiestas*<sup>22</sup> mahkemesi altında yargılanmıştır.

Söz konusu olay, büyük tartışmaların yaşandığı bir tasarının değerlendirilmesi sürecinde gerçekleştiği için, haliyle bu duruma çok sayıda insan şahit olmuştur<sup>23</sup>. Davanın *populus* ile *senatus* arasındaki nüfuz mücadelesini içermesi ve dolaylı olarak Pompeius'u da hedef alması nedeniyle, bu dava halk yanlıları ile *senatusun* ileri gelenleri arasındaki bir hesaplaşma olarak değerlendirilebilir. Zira Cornelius'a karşı tanıklık yapan *senatusun optimates* kesiminin ileri gelenlerinden oluşan beş kişi o sıralarda, Pompeius karşıtı tutumlarıyla bilinmektedir. Bunlar Verres'in avukatlığını üstlenen Q. Hortensius, Q. Catulus, Q. Metellus Pius, M. Terentius Varro Lucullus ve Mamercus Aemilius Lepidus isimli şahıslardır. Cornelius'un Pompeius ile olan yakın ilişkisi ve davanın dolaylı yönden Pompeius'u hedef alması nedeniyle davalıyı mahkemelerin ve *forumun* yükselen yıldızı olan ve artık *consul* olma planları yapan Cicero savunmuştur. Dört gün süren bu dava, *praetor* Q. Gallius önünde görülmüştür. Cicero'nun savunmasını üstlenmediği Manilius *maiestas* suçlamasına istinaden hüküm giyerken, bu davada izlediği taktiğiyle büyük hayranlık duyulan Cicero<sup>24</sup> müvekkili Cornelius'un beraat edilmesini sağlamıştır.

---

ması yanında, kötü bir yasa önerisi getirmekle ve karışıklık çıkartmakla da suçlanmıştır. Victor. *de Defin.* 29: *quod malam legem tulit, quod legendo codicem intercessionem sustulit, quod seditionem fecit*. Söz konusu fragman ve bunun yorumu için bk. Crawford 1994, 81; 97; 100 vd. F 5-6. Cornelius'a yöneltilen diğer suçlamalar için bk. Griffin 1973, 202 dn. 55.

<sup>22</sup> *Maiestas* kelimesinin Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Roma için nasıl bir anlam ifade ettiği, Cicero'nun eserlerinden de iyi bir şekilde öğrenilmektedir. Bk. Cic. *de Inv.* 2. 52; 2. 53; 2. 55; *Rab. Perd.* 2; 20; 35; *Balb.* 35; 36; 37; 38; *de Or.* 2. 107; 2. 109; 2. 163; 2. 201; *part. Or.* 104; 105; *Phil.* 1. 21; 1. 22; 1. 23; 3. 13; *Fam.* 12. 15. 2.

<sup>23</sup> Cornelius'un eylemini inkâr edemeyen Cicero da, savunmasında bunu önemsiz bir tutum olarak göstermeye çalışmıştır.

<sup>24</sup> Quint. *Inst.* 8. 3. 3. Ayrıca bk. Ward 1970, 554; Wiseman 1971, 175; Gruen 1995, 263; Crawford 1994, 70.

# QUINTUS ASCONIUS PEDIANUS

## PRO CORNELIO DE MAIESTATE<sup>1</sup>

[50] Hanc orationem dixit L. Cotta L. Torquato coss. post annum quam superiores.

### ARGUMENTVM

C. Cornelius homo non improbus vita habitus est. Fuerat quaestor Cn. Pompeii, dein tribunus plebis C. Pisone M'. Glabrione coss. biennio ante quam haec dicta sunt. In eo magistratu ita se gessit ut iusto pertinacior videretur. Alienatus autem a senatu est ex hac causa. Rettulerat ad senatum ut, quoniam exterarum nationum legatis pecunia magna daretur usura turpiaque et famosa ex eo lucra fierent, ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret. Cuius relationem repudiavit senatus et decrevit satis cautum videri eo S.C. quod aliquot ante annos L. Domitio C. Caelio coss. factum erat, cum senatus ante pauculos annos ex eodem illo S.C. decrevisset ne quis Cretensibus pecuniam mutuam daret. Cornelius ea re offensus senatui questus est de ea in contione: exhauriri provincias usuris; [51] providendum ut haberent legati unde praesenti die darent; promulgavitque legem qua auctoritatem senatus minuebat, ne quis nisi per populum legibus solveretur. Quod antiquo quoque iure erat cautum; itaque in omnibus S.C. quibus aliquem legibus solvi placebat adici erat solitum ut de ea re ad populum ferretur: sed paulatim ferri erat desitum resque iam in eam consuetudinem venerat ut postremo ne adiceretur quidem in senatus consultis de rogatione ad populum ferenda; eaque ipsa S.C. per pauculos admodum fiebant. Indigne eam Corneli rogationem tulerant potentissimi quique ex senatu quorum gratia magnopere minuebatur; itaque P. Servilius Globulus tribunus plebis inventus erat qui C. Cornelio obsisteret. Is, ubi legis ferundae dies venit et praeco subiciente scriba verba legis recitare populo coepit, et scribam subicere et praeconem pronuntiare passus non est. Tum Cornelius ipse codicem recitavit.

## QUINTUS ASCONIUS PEDIANUS

### YÜCELİĞE HAKARET<sup>2</sup> DAVASINDA CORNELIUS SAVUNMASI

[50] Bu konuşmayı L. Cotta ile L. Torquatus *consul* iken<sup>3</sup>, öncekilerden<sup>4</sup> sonraki yılda gerçekleştirdi.

#### ÖZET

C. Cornelius, adı kötüye çıkmamış bir insan olarak yaşam sürdü. Cn. Pompeius'un *quaestor* olmuştu, ardından – bu konuşmanın gerçekleştirilmesinden iki yıl önce – C. Piso ile M'. Glabrio *consul* iken<sup>5</sup> *tribunus plebis* oldu. Bu görevi sırasında, çok ısrarcı olarak nitelendirilecek şekilde hareket etti. Nitekim bu durumdan dolayı *senatus* ile arası açıldı. Yabancı milletlerin temsilcilerine yüksek faizle yüklü miktarda para verildiğinden dolayı ve bundan da çirkin ve haksız kazançlar elde edildiği için<sup>6</sup>, hiçbir kimsenin yabancı milletlerin temsilcilerine gider parası vermemesine dair, *senatusa* başvuruda bulunmuştu. *Senatus*, onun bu önerisini reddetti<sup>7</sup> ve *senatusun* daha henüz birkaç yıl önce, aynı *senatus consultum* uyarınca hiçbir kimsenin Kretelilere borç para vermemesini karara bağlamasında olduğu üzere<sup>8</sup>, bir süre önce, L. Domitius ile C. Coelius *consul* iken<sup>9</sup> çıkarılmış olan malum *senatus consultum* içerisinde yeterince uygun önlemlerin bulunduğuna hükmetti. Bu duruma öfkelenen Cornelius halk toplantısında *senatus* aleyhine; [51] eyaletlerin özellikle, elçilerin görüşme gününde hediyeler sunmak zorunda olduğundan dolayı tefecilik yoluyla talan edildiği<sup>10</sup> şikâyetinde bulundu. Akabinde de *populus* onayına başvurulmaksızın hiç kimsenin yasaların işleyişinden muaf tutulmaması yönünde, *senatusun* otoritesini zayıflatacak bir kanun önerdi<sup>11</sup>. Eski bir yasa da bu hüküm vardı; bundan dolayı bütün *senatus consultum*larda, bir kimsenin mevcut yasalardan muafiyet elde edecek olması durumunda, bu muafiyet önerisi hakkında halka danışılmasına dair bir ekleme yapılması geleneği<sup>12</sup> vardı. Bununla birlikte danışma mevzuu giderek terk edilmeye başlandı ve olay nihayetinde muafiyet önerisi hakkında halka danışılmasına dair, *senatus consultum*lara neredeyse hiç eklemenin yapılmaması yönündeki bir alışkanlığa dönüştü. Söz konusu o *senatus consultum*lar da, çoğunlukla çok düşük katılımlarla gerçekleşmekteydi. İleri gelenler ve nüfuzu aşırı şekilde azalacak olan *senatus* mensupları, Cornelius'un bu yasa tasarısına şiddetle tepki gösterdiler. Bundan dolayı C. Cornelius'a engel olmak üzere, P. Servilius Globulus isminde bir *tribunus plebis* bulundu. O, yasanın geçirilmesinin günü geldiği ve kâtip'in fısıldamasıyla tellalın yasa maddelerini halka okuma faslı başladığı zaman, hem kâtip'in fısıldamasına hem de tellalın ilanı gerçekleştirmesine izin vermedi. Bunun üzerine Cornelius yasa metnini bizzat okudu.

Quod cum improbe fieri C. Piso consul vehementer quereretur tollique tribuniciam intercessionem diceret, gravi convicio a populo exceptus est; et cum ille eos qui sibi intentabant manus prendi a lictore iussisset, fracti eius fascēs sunt lapidesque etiam ex ultima contione in consulem iacti: quo tumultu Cornelius perturbatus concilium dimisit actutum. Actum deinde eadem de re in senatu est magnis contentionibus. Tum Cornelius ita ferre rursus coepit ne quis in senatu legibus solveretur nisi CC adfuissent, neve quis, cum solutus esset, intercederet, [52] cum de ea re ad populum ferretur. Haec sine tumultu res acta est. Nemo enim negare poterat pro senatus auctoritate esse eam legem; sed tamen eam tulit invitis optimatibus, qui per paucos amicos gratificari solebant. Aliam deinde legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen invitis tulit, ut praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quae res studium aut gratiam ambitiosis praetoribus qui varie ius dicere assueverant sustulit. Alias quoque complures leges Cornelius promulgavit, quibus ple-risque collegae intercesserunt: per quas contentiones totius tribunatus eius tempus peractum est.

Sequenti deinde anno M'. Lepido L. Volcacio coss., quo anno praetor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de maiestate fecerunt. Detulit nomen Publius, subscripsit Gaius. Et cum P. Cassius praetor decimo die, ut mos est, adesse iussisset, eoque die ipse non adfuisset seu advocatus propter publici frumenti curam seu gratificans reo, circumventi sunt ante tribunal eius accusatores a notis operarum ducibus ita ut mors intentaretur, si mox non desisterent. Quam perniciem vix effugerunt interventu consulum qui advocati reo descenderant. Et cum in scalas quasdam Cominii fugissent, clausi in noctem ibi se occultaverunt, deinde per tecta vicinarum aedium profugerunt ex urbe. Postero die, cum P. Cassius adsedisset et citati accusatores non adessent, exemptum nomen est de reis Corneli; Cominii autem magna infamia flagraverunt vendidisse silentium magna pecunia.

*Consul* C. Piso'nun<sup>13</sup> usule aykırı olduğu gerekçesiyle, buna şiddetle itiraz etmesi ve bunun, *tribunusun veto* yetkisinin ortadan kaldırılması anlamına geldiğini söylemesi<sup>14</sup>, halk tarafından ağır bir protestoyla karşılandı. Piso, kendisini yumruk sallayarak tehdit eden kimselerin *lictor* tarafından tutuklanmasını emrettiği zaman, onun *fascesi* kırıldı ve *contionun* en arka köşesinden dahi *consule* taşlar fırlatıldı. Bu kargaşa nedeniyle korkuya kapılan Cornelius toplantıyı hemen tatil etti<sup>15</sup>. Söz konusu mevzu bir süre sonra *senatusta*, hararetli tartışmalar eşliğinde görüşüldü. O esnada Cornelius, en azından iki yüz yeter sayısına ulaşılmadığı sürece, hiç kimsenin *senatusta* yasaların işleyişinden muaf tutulmaması ve bir muafiyet elde edildiği ve söz konusu olay halka götürüldüğü zaman, [52] hiç kimsenin bunu *veto* etmemesi adına, yeni bir girişimde daha bulunmaya başladı<sup>16</sup>. Bu tasarısı bir kargaşa olmaksızın kabul edildi. Çünkü hiç kimse, *senatusa* tanınan yetki yüzünden, bu yasaya hayır diyemiyordu<sup>17</sup>. Ama yine de bunu, düşük bir katılım yoluyla arkadaşlarına lütüflerini sergileme alışkanlığında olan *optimasların* gönülsüzlüğüne karşın geçirdi. Ardından Cornelius, her ne kadar hiç kimse alenen karşı koymaya cesaret etmese de, birçok kişinin hoşnutsuzluğuna rağmen, *praetorların* hükümlerini kendi daimi beyannameleri uyarınca vermelerine dair başka bir yasa çıkarttı<sup>18</sup>. Bu düzenleme, birbirinden tutarsız bir şekilde hüküm vermeyi alışkanlık haline getirmiş olan ihtiraslı *praetorların* partizanlığını ve kanunsuzluğunu ortadan kaldırdı. Cornelius, birçoğuna görevdaşlarının karşı çıktığı daha başka yasa önerilerinde de bulundu: tüm *tribunusluk* süresini bu sürtüşmelerle tamamladı.

Sonraki yıl, M'. Lepidus ile L. Volcacijs *consul* iken<sup>19</sup>, Cicero'nun *praetor* olduğu yılda, Cominius isimindeki iki kardeş *lex Cornelia de maiestate* uyarınca Cornelius'u sanık yaptılar. Suçlamayı Publius hazırladı, Gaius imzaladı<sup>20</sup>. *Praetor* P. Cassius,<sup>21</sup> gelenek olduğu üzere sanığın onuncu günde<sup>22</sup> hazır olmasını emretmiş olduğu halde, o gün ya kamusal yiyecek ikmalî görevine çağırılması nedeniyle ya da sanığın iyiliği adına, bilerek bizzat kendisinin hazır bulunmaması üzerine, platformun önünü çevreleyen ünlü haydutlar<sup>23</sup> bir an önce davaya son vermemeleri durumunda davacıları öldürmekle tehdit ettiler. Davacılar, sanığın avukatlığına soyunmuş *consullerin*<sup>24</sup> müdahalesiyle, bu tehlikeden güç bela kurtuldular. Cominius kardeşler merdiven tarzı bir yerin altına sığındıktan sonra, kendilerini gece boyunca orada gizlediler, ardından da komşu binaların çatıları üzerinden kentten kaçtılar<sup>25</sup>. Ertesi gün P. Cassius görevinin başında olduğu halde<sup>26</sup>, davayı açanların davaya iştirak etmemesi üzerine, Cornelius'un ismi sanıklar listesinden çıkartıldı. Lakin Cominius kardeşlerin susmayı ciddi bir meblağ karşılığında satmış olduklarına dair büyük bir dedikodu dolaştı.

Sequente deinde anno L. Cotta L. Torquato coss., quo haec oratio [53] a Cicerone praetura nuper peracta dicta est, cum primum apparuisset Manilius qui iudicium per operarum duces turbaverat, deinde quod ex S.C. ambo consules . . . . . praesidebant ei iudicio, non respondisset atque esset damnatus, recreavit se Cominius, ut infamiam acceptae pecuniae tolleret, ac repetiit Cornelium lege maiestatis. Res acta est magna expectatione. Paucos autem comites Cornelius perterritus Manili exitu . . . . . in iudicium adhibuit, ut ne clamor quidem ullus ab advocatis eius oriretur.

Dixerunt in eum infesti testimonia principes civitatis qui plurimum in senatu poterant Q. Hortensius, Q. Catulus, Q. Metellus Pius, M. Lucullus, M'. Lepidus. Dixerunt autem hoc: vidisse se cum Cornelius in tribunatu codicem pro rostris ipse recitaret, quod ante Cornelium nemo fecisse existimaretur. Volebant videri se iudicare eam rem magnopere ad crimen imminutae maiestatis tribuniciae pertinere; etenim prope tollebatur intercessio, si id tribunis permetteretur. Non poterat negare id factum esse Cicero, is eo confugit ut diceret non ideo quod lectus sit codex a tribuno imminutam esse tribuniciam potestatem. Qua vero arte et scientia orationis ita ut et dignitatem clarissimorum civium contra quos dicebat non violaret, et tamen auctoritate eorum laedi reum non pateretur, quantaque moderatione rem tam difficilem aliis tractaverit lectio ipsa declarabit. Adiuventum autem habuit quod, sicut diximus, Cornelius praeter [54] destrictum propositum animi adversus principum voluntatem cetera vita nihil fecerat quod magnopere improbaretur; praeterea quod et ipse Globulus qui intercesserat aderat Cornelio, et - quod ipsum quoque diximus - quod Cornelius Pompeii Magni quaestor fuerat, apud duas decurias profuit equitum Romanorum et tribunorum aerariorum et ex tertia quoque parte senatorum apud plerosque exceptis eis qui erant familiares principum civitatis. Res acta est magno conventu, magnaque expectatione quis eventus iudicii futurus esset. . . . . a summis viris dici testimonia et id quod ei dicerent confiteri reum animadvertabant. Exstat oratio Comini accusatoris quam sumere in manus est aliquod operae pretium, non solum propter Ciceronis orationes quas pro Cornelio habemus sed etiam propter semet ipsam.

*Praetorluğunu* henüz tamamlamış olan Cicero tarafından bu konuşmanın yapıldığı, [53] L. Cotta ile L. Torquatus'un *consul* olduğu sonraki yılda, çeteler vasıtasıyla yargı sürecini karıştırmış olan<sup>27</sup> Manilius, *senatus consultum* uyarınca her iki *consulün* de . . . . . nezaret ettiği<sup>28</sup> o duruşmaya çıkarıldığı zaman, cevap vermemiş olduğu ve de suçlu bulunduğu için<sup>29</sup>, Cominius para aldıkları iftirasını çürütmek amacıyla yeniden ortaya çıktı ve Cornelius'u *maiestas* düzenlemesi uyarınca tekrar suçladı<sup>30</sup>. Süreç büyük bir ilgiyle takip edildi. Buna karşın Manilius'un safdışı bırakılmasından çok büyük bir korkuya kapılan Cornelius . . . . . kendi yandaşlarından en küçük bir bağış çığırsı çıkmasına meydan vermemek için, duruşmaya sadece birkaç tane arkadaşını getirdi<sup>31</sup>.

*Senatusta* büyük nüfuza sahip, ileri gelenlerden Q. Hortensius<sup>32</sup>, Q. Catulus, Q. Metellus Pius<sup>33</sup>, M. Lucullus<sup>34</sup>, M'. Lepidus<sup>35</sup> ona karşı düşmanca tanıklık yaptılar. Ve de, kendilerinin Cornelius'u *tribunusluk* görevi sırasında kürsü önünde yasa maddelerini yüksek sesle bizzat okurken görmüş olduklarını, böyle bir şeyi Cornelius'tan önce hiç kimsenin yapmamış olduğunun sanıldığını söylediler. Kendi görüşlerinin, bu eylemin özellikle, bir *tribunusun* yetkisinin zedelenmesi suçuna tekabül etmesi olarak anlaşılmasını istiyorlardı. İşin aslı, eğer *tribunuslara* bunun yolu açılsa, *veto* neredeyse ortadan kaldırılıyordu. Cicero bunun yapılmış olduğunu inkâr edemiyordu; o, yasa maddesinin bir *tribunus* tarafından okunmasının *tribunusun* yetkisinin zedelenmesi anlamına gelmeyeceği noktasına getirmeye çalıştı<sup>36</sup>. Nitekim bu hüneri ve konuşma becerisiyle hem aleyhine konuşmuş olduğu seçkin vatandaşların saygınlığını zedeleyecek bir tutum izlemediğini hem de sanığın onların otoritesiyle ezilmesine izin vermediğini ve dahası, başkaları için böylesine zor bir davayı ne denli büyük bir ılımlılıkla aktardığını konuşmanın kendisi ortaya koyacaktır. Ancak söylediğimiz üzere, Cornelius'un karakteri icabı ileri gelenlerin otoritesine karşı takındığı bir tavrının olmasından başka, [54] hayatının geri kalan bölümünde çok da kınama gerektirecek bir şey yapmamış olması kozuna sahipti. Üstelik Cornelius'u *veto* etmiş olan Globulus dahi, ona destek veriyordu<sup>37</sup>. Hem de Cornelius, yukarıda zaten belirttiğimiz gibi, Pompeius Magnus'un *quaestoru* olduğu için, iki *decuria* yani Roma *equites* sınıfı ile *tribuni aerarii* üzerinde ve devletin ileri gelenleriyle yakın bağı olanların haricinde, üçüncü kesimi teşkil eden *senatorların* çoğunluğunun nezdinde<sup>38</sup> bir avantaja sahipti. Süreç büyük bir katılımı ve nasıl bir sonuç çıkacağına dair büyük bir heyecanla takip edildi. . . . . üst düzey insanlar tarafından tanıklık edildiği ve sanık hakkında ne söyledilirse, sanığın onu kabul ettiği gözlemleniyordu. Davacı Cominius'un hakkının teslim edilmesi gereken bir itham konuşması mevcuttur. Bunu, sadece Cicero'nun Cornelius'u savunma konuşmaları sayesinde değil,



Cicero, ut ipse significat, quadriduo Cornelium defendit; quas actiones contulisse eum in duas orationes apparet. Iudicium id exercuit Q. Gallius praetor. [In hac causa tres sunt quaestiones: prima, cum sit Cornelius reus maiestatis legis Corneliae, utrum certae aliquae res sint ea lege comprehensae quibus solis reus maiestatis teneatur, quod patronus defendit; an libera eius interpretatio iudici relicta sit, quod accusator proponit. Secunda [55] est an quod Cornelius fecit tñe ca maiestatis teneatur. Tertia an minuendae maiestatis animum habuerit.]

## ENARRATIO

### Ver. a primo circi. CLX

*Postulatur apud me praetorem primum de pecuniis repetundis. Prospectat videlicet Cominius quid agatur: videt homines faeneos in medium ad temptandum periculum proiectos.*

Simulacra effigie hominum ex faeno fieri solebant quibus obiectis ad spectaculum praebendum tauri irritarentur.

*Quid? Metellus summa nobilitate ac virtute, cum bis iurasset, semel privatim, iterum lege, privatim patris, publice legis . . . . . deiectus est? ratione an vi? at utrimque omnem suspicionem animi tollit et C. Curionis virtus ac dignitas et Q. Metelli spectata adulescentia ad summam laudem omnibus rebus ornata.*

Hoc exemplum affert hoc loco, quod vult probare desistere eum debere ab accusatione - quamvis neque accusatus sit neque fecerit pactionem - nam Metellus et postulaverat Curionem et destiterat. Confugit autem orator ad Metelli nobilitatem et ad C. Curionis industriam ut tegeret id quod illi utilius quam honestius fecerant. Res autem tota [56] se sic habet: in qua quidem illud primum explicandum est, de quo Metello hoc dicit. Fuerunt enim tunc plures Quinti Metelli, ex quibus duo consulares, Pius et Creticus, de quibus apparet eum non dicere, duo autem adulescentes, Nepos et Celer, ex quibus nunc Nepotem significat. Eius enim patrem Q. Metellum Nepotem, Baliarici filium, Macedonici

aynı zamanda bizzat kendisinininkinden dolayı biliyoruz. Cicero, bizzat kendisinin işaret ettiği üzere, Cornelius'u dört günde savundu<sup>39</sup>; onun bu eylemlerini iki konuşmada bir araya getirdiği açıktır. O duruşmaya *praetor* Q. Gallius<sup>40</sup> başkanlık etti.

[Bu davada sorgulanması gereken üç temel nokta vardır. İlki Cornelius, *lex Cornelia* uyarınca yüceliğe hakaret suçu kapsamında sanık yapıldığına göre, müdafa edenin savunduğu gibi, bu yasa içerisinde yalnız bu yapılanlara istinaden sanığın yüceliğe hakaret kapsamında yargılanmasına imkân veren belli bazı maddeler var mıdır, yoksa davacının öne sürdüğu gibi, mahkemenin yasa yı serbest şekilde yorumlaması mı kabul edilmelidir. [55] ikincisi, acaba Cornelius'un yüceliğe hakaret kapsamında yargılanmasına vesile olacak yaptığı bir şey var mıdır? Üçüncüsü acaba yüceliği zedeleyecek bir niyet içerisinde girmiş miydi<sup>41</sup>?]

## YORUM

### Başlangıçtan itibaren yaklaşık olarak 160. satır

*Praetor iken benim huzurumda, ilk olarak zimmete para geçirme uyarınca dava edilir<sup>42</sup>. Cominius gayet tabii ki, ne olup bittiğini gözlemliyor<sup>43</sup>: Riski test etmek için ortaya sürülen içi saman dolu insanları inceliyor<sup>44</sup>.*

İnsanların samandan betimlenmiş suretinin olması geleneği vardı, gösteri için ileriye sürülen boğalar bu nesnelere kışkırtılıyordu.

*Ama ne? Çok soylu ve de erdemli bir insan olan Metellus ilkin özel şekilde ardından da resmi olarak, özel şekilde babasının adı, resmi olarak ise yasa üzerine iki kez yemin ettiği<sup>45</sup> halde . . . . . vazgeçmemiş miydi? Rızasıyla mı, yoksa zorla mı? Bir taraftan C. Curio'nun<sup>46</sup> erdemi ve de saygınlığı, diğer taraftan ise bütün işlerine en büyük övgünün eşlik ettiği Q. Metellus'un<sup>47</sup> kanıtlanmış gençliği, her taraftan akla gelen bütün soru işaretini ortadan kaldırıyor.*

Gerçi her ne kadar hem suçlanmamış hem de bir anlaşma yapmamış olsa da, onun<sup>48</sup> suçlamadan vazgeçmesi gerektiğini göstermek niyetinde olduğu için, bu örneği burada gündeme getiriyor. Çünkü Metellus hem Curio aleyhine dava açmış hem de bundan vazgeçmişti. Bununla birlikte hatip, yapılanın itibar getirecek bir şey olmasından ziyade akılcı bir şey olduğu gerçeğini gizlemek için<sup>49</sup>, Metellus'un soyluluğunu ve C. Curio'nun gayretini ön plana çıkardı. Lakin bütün olan bitenin özü şudur: [56] ancak bu olayda ilkin, hangi Metellus hakkında konuştuğuna açıklık getirilmelidir. Zira o sıralarda çok sayıda Quintus Metellus vardı, bunlardan ikisi yani Pius<sup>50</sup> ve Creticus<sup>51</sup> *consul* görevinde bulunmuştu, bunlardan birini kastetmediği açıktır, ancak Nepos ve Celer<sup>52</sup> adında iki genç vardı ki, bunlardan şimdi Nepos'u<sup>53</sup> işaret ediyor. Zira onun, T. Didius ile birlikte *consul* görevinde bulunan, Macedonicus'un<sup>54</sup>

nepotem qui consul fuit cum T. Didio, Curio is de quo loquitur accusavit: isque Metellus moriens petiit ab hoc filio suo Metello ut Curionem accusatorem suum accusaret, et id facturum esse iure iurando adegit. Metellus fecit reum Curionem; cumque interim quendam civem idem Metellus servum suum esse contendens vi arripuisset ac verberibus affecisset, Curio assertorem ei comparavit. Dein cum appareret eum exitum iudicii illius futurum ut liber is iudicaretur quem Metellus verberibus affectum esse negare non poterat, inter Metellum et Curionem facta concordia est pactione ut neque arbitrium de libertate perageretur, esset tamen ille in libertate de quo agebatur, neque Metellus perstaret in accusatione Curionis: eaque pactio ab utroque servata est. Huc ergo illud pertinet, cum iurasse dixit semel privatim . . . . . iterum lege, tum scilicet cum in Curionem calumniam iuravit. Cum hoc autem Metello postea Cicero simultates gessit; evasit enim Metellus malus atque improbus civis.

*Legem, inquit, de libertinorum suffragiis Cornelius C. Manilio dedit. [57] Quid est hoc "dedit"? Attulit? an rogavit? an hortatus est? Attulisse ridiculum est, quasi legem aliquam aut ad scribendum difficilem aut ad excogitandum reconditam: quae lex paucis his annis non modo scripta sed etiam lata esset.*

P. Sulpicium in tribunatu hanc eandem legem tulisse iam significavimus. Tulit autem L. Sulla qui postea Felix appellatus est Q. Pompeio consulibus ante XXIII annos quam haec dicta sunt, cum per vim rem p. possedisset et ab initiis bonarum actionum ad perditas progressus esset: quod et initium bellorum civilium fuit, et propter quod ipse Sulpicius consulum armis iure oppressus esse visus est.

*In quo cum multa reprehensa sint, tum imprimis celeritas actionis.*

Celeritatem actionis significat, quod Manilius, sicut iam ostendimus, post pauculos statim dies quam inierat tribunatum legem eandem Compitalibus pertulit.

*Petivit tamen a me praetor maxima contentione ut causam Manili defenderem.*

C. Attium Celsum significat, sicut iam ante dictum est.

*Ver. a pri. DCCCL*

torunu, Baliaricus'un<sup>55</sup> ise oğlu olan, babası Q. Metellus Nepos'u<sup>56</sup> hakkında konuşulan o Curio suçlamıştı. Ve o Metellus, ölüm döşeğindeyken kendi oğlu Metellus'tan, kendisinin davacısı Curio'yu suçlamasını istedi ve bunu yapacağına dair ona yemin ettirdi. Metellus, Curio'yu sanık yaptı; bu arada aynı Metellus, kendisinin kölesi olduğunu ileri sürerek bir vatandaşı zorla tutup ona dayak attığı zaman, Curio onu himayesi altına aldı<sup>57</sup>. Ardından açılacak bir davadan, Metellus'un dayak atmış olduğunu inkâr edemeyeceği, azat edilmiş bir insanın yargılandığı sonucunun çıkacağı belli olunca, Metellus ve Curio arasında mutabakatla hem onun özgürlüğü üzerine bir girişimin olmamasına, her halükarda söz konusu kişinin özgür olarak muamaele görmesine, hem de Metellus'un Curio'yu suçlama konusunda ısrarcı olmamasına dair bir fikir birliğine varıldı<sup>58</sup>. Her ikisi de, bu mutabakata sadık kaldı. Bu yüzden, ilkin özel şekilde yemin ettiği . . . . . sonrasında ise resmi olarak yani elbette Curio'ya karşı art niyetli bir dava açmadığına dair yemin ettiği için olay bu noktaya varıyor. Lakin Cicero, sonradan bu Metellus ile husumet içinde oldu. Zira Metellus<sup>59</sup>, kötü ve de zalim bir vatandaş olmaya başladı.

*Cornelius'un Manilius'a azatlıların oy kullanmasına dair bir yasa verdiğini söylüyor*<sup>60</sup>. [57] Bu "verdi" ne demek oluyor? Taslak metni mi vermiş? Yoksa teklif mi etmiş? Ya da teşvik mi etmiş<sup>61</sup>? Sanki yazılması zor, ya da oluşturması büyük çaba gerektiren bir yasaymış gibi taslak metni vermesi gülünç geliyor. Bundan birkaç yıl önce, böyle bir yasa yazılmakla kalmamış, aynı zamanda yürürlüğe de girmişti<sup>62</sup>.

*Tribunus* olduğu sırada P. Sulpicius'un, bunun aynısı olan bir yasayı yürürlüğe soktuğunu zaten belirttik<sup>63</sup>. Bunu, devletin kontrolünü zorbalıkla ele geçirdiği<sup>64</sup> ve iyi işlerinin evresinden felaket sürecine doğru yol aldığı zaman, sonradan Felix olarak adlandırılan L. Sulla ile Q. Pompeius *consul* olduğu sırada – bunların söylenmesinden 23 yıl önce – yürürlüğe soktu. Bu hem iç savaşların başlangıcı oldu hem de Sulpicius'un kendisi bundan dolayı *consuller*in silahlarıyla, haklı olarak devrildi şeklinde değerlendirildi<sup>65</sup>.

*Bu olay sırasında gerçekleşen birçok şey, özellikle de sürecin hızlılığı ayıplanmıştır.*

Sürecin hızlılığını işaret etmektedir, zira daha önceden belirttiğimiz gibi, Manilius *tribunus* olmasının<sup>66</sup> üzerinden daha henüz çok fazla bir süre geçmeden, *Compitalia*<sup>67</sup> sırasında malum yasayı<sup>68</sup> yürürlüğe sokmuştur.

*Bununla birlikte praetor, Manilius'un davasını savunmam için var gücüyle benden ricada bulundu.*

Tıpkı daha önce söylendiği üzere, C. Attius Celsus'u<sup>69</sup> kastediyor.

**Başlangıçtan itibaren 850 satır**

Dicit de eodem Manili tribunatu:

*Nam cum is tr.pl. duas leges in eo magistratu tulisset, unam perniciosam, alteram egregiam: quod summae rei p. nocuisset ab illo ipso tr. abiectum est, bonum autem [58] quod . . . . . summa resp. manet et †in vestri ordina . . . dis fuit.*

Dictum est iam supra de his legibus, quarum una de libertinorum suffragiis, quae cum S.C. damnata esset, ab ipso quoque Manilio non ultra defensa est: altera de bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando, ex qua lege tum Magnus Pompeius bellum gerebat.

Dicit de disturbato iudicio Maniliano:

*Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulsus est qui aliquod institui exemplum disturbandorum iudiciorum reip. perniciosissimum, temporibus suis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus cupiverunt.*

L. Catilinam et Cn. Pisonem videtur significare. Fuit autem Catilina patricius et eodem illo tempore erat reus repetundarum, cum provinciam Africam obtinisset et consulatus candidatum se ostendisset. Accusator erat eius P. Clodius, adolescens ipse quoque perditus, qui postea cum Cicerone inimicitias gessit. Cn. quoque Piso, adolescens potens et turbulentus, familiaris erat Catilinae omniumque consiliorum eius particeps et turbarum autor.

### **Ver. cir. MX**

*Possum dicere hominem summa prudentia spectatum, C. Cottam, de suis legibus abrogandis ipsum ad senatum rettulisse.*

Hic est Cotta de quo iam saepe diximus, magnus orator habitus et compar in ea gloria P. Sulpicio et C. Caesari . . . . . [59] Videntur autem in rebus parvis fuisse leges illae, quas cum tulisset, rettulit de eis abrogandis ad senatum. Nam neque apud Sallustium neque apud Livium neque apud Fenestellam ullius alterius latae ab eo legis est mentio praeter eam quam in consulatu tulit invita nobilitate magno populi studio, ut eis qui tr.pl. fuissent alios quoque magistratus capere liceret; quod lex a dictatore L. Sulla paucis ante annis lata prohibebat: neque eam Cottae legem abrogatam esse significat.

### **Sequitur**

Manilius'un aynı *tribunusluğu* hakkında konuşuyor:

*Çünkü o, tribunus plebis iken görevi sırasında biri zararlı diğeri muhteşem iki kanun sunduğu zaman: yüce devletin menfaatine zarar verdiğinden dolayı ilkinde, o tribunusun kendisi tarafından da sahip çıkılmadı, ancak iyi olan şey . . . . . [58] yüce devletle birlikte kalır ve sizin . . . tanrılar içindi.*

Yukarıda bu yasalar hakkında zaten bilgi verildi. Bunlardan ilki, *senatus consultum* yoluyla reddedilmiş olan, Manilius'un kendisi tarafından da arkasında durulmayan, azatlıların oy kullanma hakkı üzerineydi. Diğeri ise, Mithradates ile savaş için Cn. Pompeius'a olağanüstü bir yetki verilmesi üzerineydi. Pompeius Magnus bu yasa uyarınca o vakitlerde savaşıyordu.

Manilius'un yargılanması sırasındaki kargaşaya hakkında konuşuyor:

*O, bu çılgnlığın içine, devlet için çok tehlikeli, kendi durumları için çok uygun, benim düşüncelerime ise tamamen aykırı olmakla birlikte, arbedenin hâkim olduğu mahkemelerden bir örneğin tesis edilmesini arzu eden, öteki büyük adamların akıl vermesiyle sokuldu<sup>70</sup>.*

L. Catilina'yı ve Cn. Piso'yu işaret ettiği anlaşılmaktadır. Catilina bir *patricius* idi ve Africa Eyaleti'ni yönettikten sonra kendisini tam *consul* adayı olarak göstermişti ki zimmet suçu işlediği gerekçesiyle sanık yapıldı. Onu, ilerde Cicero'ya düşmanlık besleyecek olan, yolunu kaybetmiş bir delikanlının ta kendisi, P. Clodius suçlamıştı. Güçlü ve sorun yumağı bir delikanlı olan Cn. Piso da, Catilina'nın yakın arkadaşıydı ve onun bütün kararlarının ortağı ve gürültü patirtisinin mimarıydı.

### **Satır yak. 1010**

*Çok sağgörölü bir insan olduğu su götürmez bir gerçek olan C. Cotta'nın kendi yasalarının iptal edilmesi için şahsen senatusa müracat etmiş olduğunu söyleyebilirim.*

Bu kişi, kendisini sık sık andığım, büyük bir hatip olarak sayılan ve bu şöhrette P. Sulpicius'a ve C. Caesar'a eş değer olan Cotta'dır<sup>71</sup> . . . . . [59] Her ne kadar yürürlüğe koymuş olsa da, iptali istemiyle *senatusa* başvurduğu söz konusu yasalarına, önemsiz meseleler üzerine olduğu gözüyle bakılıyor. Çünkü soylu kesimin karşı çıkmasına rağmen, *consul* olduğu sırada büyük bir halk desteğiyle, *tribunus plebis* olarak görev yapanların diğer makamlara da ulaşabilmesine olanak sağlayan malum yasayı geçirmesi haricinde onun tarafından yürürlüğe sokulmuş farklı ikinci bir yasanın varlığına yönelik ne Sallustius'ta ne Livius'ta ne de Fenestella'da bir bahis vardır. Bir süre önce *dictator* L. Sulla tarafından çıkarılmış olan yasa, diğer makamlara erişmeyi engelliyordu: Cotta'nın o yasanın yürürlükten kaldırıldığına işaret etmiyor.

### **Devam ediyor**

*Possunt etiam eiusdem Cottae legem de iudiciis privatis anno postquam lata sit a fratre eius abrogatam.*

M. Cottam significat. Fuerunt autem fratres tres: duo hi, C. , M., tertius L. Cotta qui lege sua iudicia inter tres ordines communicavit senatum, equites, tribunos aerearios; adeptique sunt omnes consulatum.

### **Statim**

*Legem Liciniam et Muciam de civibus redigendis video constare inter omnis, quamquam duo consules omnium quos vidimus sapientissimi tulissent, non modo inutilem sed perniciosam rei publicae fuisse.*

L. Licinium Crassum oratorem et Q. Mucium Scaevolam pont. max. eundemque et oratorem et iuris consultum significat. Hi enim legem eam de qua loquitur de redigendis [60] in suas civitates sociis in consulatu tulerunt. Nam cum summa cupiditate civitatis Romanae Italici populi tenerentur et ob id magna pars eorum pro civibus Romanis se gereret, necessaria lex visa est ut in suae quisque civitatis ius redigeretur. Verum ea lege ita alienati animi sunt principum Italicorum populorum ut ea vel maxima causa belli Italici quod post triennium exortum est fuerit.

*Quattuor omnino genera sunt, iudices, in quibus per senatum more maiorum statuatur aliquid de legibus. Unum est eius modi placere legem abrogari: ut Q. Caecilio M. Iunio coss. quae leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.*

Q. Caecilius Metellus Numidicus, M. Iunius Silanus, de quibus facit mentionem, consules fuerunt bello Cimbrico quod diu prave simul et infeliciter administratum est; atque ipse quoque hic Iunius male rem adversus Cimbricos gessit . . . †ac plures leges quae per eos annos †quibus haec significabantur populo latae erant, quibus militiae stipendia minuebantur, abrogavit.

*Alterum, quae lex lata esse dicatur, ea non videri populum teneri: ut L. Marcio Sex. Iulio coss. de legibus Livii.*

Puto vos reminisci has esse leges Livias quas illis consulibus M. Livius Drusus tribunus plebis tulerit. Qui cum [61] senatus partes tuendas suscepisset et leges pro optimatibus tulisset, postea eo licentiae est progressus

*Aynı Cotta'nın yasalaşmasından bir yıl sonra kendi kardeşi tarafından yürürlükten kaldırılan de iudiciis privatis yasasını<sup>72</sup> da sayabilirim.*

M. Cotta'yı işaret ediyor. Gerçekte üç kardeştiler. Bunlardan ikisi C., M. [idi]. Üçüncüsü olan L. Cotta kendi düzenlemesi uyarınca, jüri üyeliğini üç sınıf yani *senatus*, *equites* sınıfı ve *tribuni aerarii* arasında paylaştırdı<sup>73</sup> ve kardeşlerin hepsi *consul* olmayı başardı<sup>74</sup>.

### Hemen sonra

*Gördüğümüz bütün consuller içerisinde en bilgeleri olan iki consul tarafından yürürlüğe sokulmuş olsa da, asıl vatandaşlığa dönmeyi düzenleyen lex Licinia ve Mucia düzenlemesinin devlet için sadece faydasız değil aynı zamanda tehlikeli<sup>75</sup> olduğunun herkes tarafından bilindiğini düşünüyorum.*

Hatip L. Licinius Crassus ile aynı zamanda hem bir hatip hem de bir hukukçu olan *pontifex maximus* Q. Mucius Scaevola'yı işaret ediyor. [60] Zira bunlar *consul* oldukları sırada, müttefiklerin kendi vatandaşlıklarına dönüşünü içeren, onun hakkında konuştuğu malum yasayı yürürlüğe soktular. Çünkü Italia halkları Roma vatandaşlığına sınıksız sarıldıkları ve bu yüzden onların büyük çoğunluğu kendilerini Roma vatandaşlarının yerine koydukları için, her bir kimsenin kendi vatanındaki hakkına dönmesini içeren bir yasanın kaçınılmaz olduğu varsayıldı<sup>76</sup>. Lakin bu yasa, üç yıl sonra<sup>77</sup> vuku bulan Italia Savaşı'nın en büyük nedeni olacak kadar, Italia halklarının önde gelenlerinin hislerini çok fazla incitti.

*Sayın yargıçlar, atalarımızın geleneklerine göre, senatus tarafından kanunların varlığına yönelik bir kararın alınmasına dair toplamda dört tür yöntem bulunmaktadır. Yöntemin biri, kanunun yürürlükten kaldırılmasına karar vermektir: Q. Caecilius ile M. Iunius consul olduğu sırada, askeri yetkinliğe zarar veren yasaların yürürlükten kaldırılması gibi<sup>78</sup>.*

Haklarında bahsettiği Q. Caecilius Metellus Numidicus ile M. Iunius Silanus<sup>79</sup> uzun süre önce hem etkisiz hem de bir sonuca ulaşmayacak biçimde yönetilen Cimbri Savaşı sırasında *consul* görevinde bulunuyorlardı. Bu Iunius'un kendisi de, Cimbri kavmine karşı savaşı çok kötü bir şekilde idare etti . . . ve o sıralarda *populus* tarafından geçirildiğinin bilindiği bazı yasaları askeri hizmet süresini azalttığı gerekçesiyle yürürlükten kaldırmıştı.

*Bir diğeri, halkın uymaya yükümlü olmadığı bir yasanın çıkarılmış olduğunun söylenmesidir: L. Marcius ile Sex. Iulius'un consul olduğu sıradaki Livius yasaları durumunda olduğu gibi.*

Sizlerin, bunların, onlar *consul* iken *tribunus plebis* M. Livius Drusus tarafından çıkarılan Livius yasaları<sup>80</sup> olduğunu anımsayacağınızı düşünüyorum. [61] Bu kimse, *senatusun* çıkarılarını korumayı vazife edindiği ve *optimates* yararına yürürlüğe yasalar soktuğu halde, sonradan öyle bir haddini bilmezliğe



ut nullum in his morem servaret. Itaque Philippus cos. qui ei inimicus erat obtinuit a senatu ut leges eius omnes uno S.C. tollerentur. Decretum est enim contra auspicia esse latas neque eis teneri populum.

*Tertium est de legum derogationibus -: quo de genere persaepe S.C. fiunt, ut nuper de ipsa lege Calpurnia cui derogaretur.*

Lex haec Calpurnia de ambitu erat. Tulerat eam ante biennium C. Calpurnius Piso cos., in qua praeter alias poenas pecuniaria quoque poena erat adiecta.

*P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum a sapientissimis hominibus qui tum erant verum etiam a se ipso saepe accusatus est quod, cum consul esset cum Ti. Longo, passus esset tum primum a populari consessu senatoria subsellia separari.*

Hoc factum est secundo consulatu Scipionis post septimum annum quam Carthaginensibus bello secundo data est pax. Factum id esse autem Antias tradidit ludis Romanis quos fecerunt aediles curules C. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo, et id eos fecisse iussu censorum Sex. Aeli Paeti, C. Corneli Cethegi. Et videtur in hac quidem oratione hunc auctorem secutus Cicero dixisse passum esse Scipionem secerni a cetero consessu spectacula senatorum. In ea autem quam post aliquot annos habuit de haruspicum responso, [62] non passum esse Scipionem, sed ipsum auctorem fuisse dandi eum locum senatoribus videtur significare. Verba eius haec sunt: *Nam quid ego de illis ludis loquar quos in Palatio nostri maiores ante templum Matris Magnae fieri celebrarique voluerunt? - quibus primum ludis ante populi consessum senatui locum P. Africanus Il cos. ille maior dedit \* \* \* \** et collega eius Sempronio Longo hoc tributum esse senatui scribit, sed sine mentione Megalesium - aediles enim eos ludos facere soliti erant - votivis ludis factum tradit quos Scipio et Longus coss. fecerint. Non praeterire autem vos volo esse oratoriae calliditatis ius ut, cum opus est, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur. Nam cum secundum Ciceronis opinionem auctore Scipione consule aediles secretum ante omnis locum spectandi senatoribus dederint,

yöneldi ki bu konulardaki hiçbir geleneğe aldırış etmemeye başladı. Bundan dolayı, ona hasım olan *consul* Philippus *senatustan*, tek bir *senatus consultum* yoluyla onun bütün yasalarının yürürlükten kaldırılması için yetki aldı. Zira alametlerin hiçe sayılarak çıkarılmış olduğuna ve halkın bunlara uymaya yükümlü olmadığına karar verildi<sup>81</sup>.

*Üçüncüsü yasaların tadil edilmesi üzerinedir. Geçenlerde kendisine kısmi değişikliklerin yapıldığı Calpurnia Yasası'nda da bizzat görüleceği üzere, bu tür üzerine oldukça sık bir şekilde senatus consultum olmaktadır.*

Bu Calpurnia Yasası [seçimlerdeki] usulsüzlük<sup>82</sup> üzerineydi. Başka cezaların yanı sıra, para cezalarını da bünyesinde barındıran<sup>83</sup> bu yasayı iki yıl önce *consul* C. Calpurnius Piso yürürlüğe sokmuştu.

*Söylendiğine göre, o meşhur P. Africanus, Ti. Longus ile birlikte consul olduğu sırada, senator sıralarının halk kitlesinin oturma yerinden ilk kez ayrılmasına müsaade etmek durumunda kaldığı için, sadece o zamanın en ileri gelenleri tarafından değil, aynı zamanda bizzat kendisi tarafından da suçlanmıştı<sup>84</sup>.*

Bu olay, Kartacılılarla ikinci savaşta barış yapılmasından sonraki yedinci yılda, Scipio ikinci kez *consul* olduğu sırada gerçekleşti. Ve Antias da bunun, *aediles curulis* C. Atilius Serranus ile L. Scribonius Libo'nun düzenledikleri Roma oyunları sırasında gerçekleşmiş olduğunu ve onların bunu *ensorlar* Sex. Aelius Paetus ile C. Cornelius Cethegus'un emriyle yaptıklarını aktarmıştır. Elbette bu konuşmasında bu yazarı<sup>85</sup> takip etmiş olan Cicero'nun, Scipio'nun *senatorların sıralarının diğer kesiminkinden ayrılmasına müsaade etmek durumunda kaldığını<sup>86</sup> söylemiş olduğu anlaşılmalıdır. [62] Oysaki birkaç yıl sonra yapmış olduğu de haruspicum responso isimli konuşmasında Scipio'nun buna müsaade etmek durumunda kalmadığını, tersine o yerin senatorlara verilmesine bizzat kendisinin karar verdiğini işaret ettiği anlaşılmaktadır. Onun sözleri şöyledir: Peki ya ben, atalarımızın Palatium'da Magna Mater Tapınağı'nın önünde olmasını ve kutlanmasını istedikleri o oyunlar hakkında ne söyleyeyim? O meşhur büyük adam P. Africanus ikinci kez consul olduğu sırada *senatus* bu oyunlarda ilk kez halkın önünde oturma hakkını tanıdık \*\*\* ve *senatus* bu hakkın kendisinin görevdaşı Sempronius Longus ile birlikte tahsis edilmiş olduğunu yazar, ancak Megalesia'dan bahsetmeksizin – çünkü o oyunları *aediles* düzenlemekteydi – Scipio ile Longus'un *consul* iken himaye ettikleri adak oyunları sırasında yapılmış olduğunu aktarır<sup>87</sup>. Buna karşın bunun, ihtiyaç duyulduğunda, aynı konularda her iki tarafinkinden veya karşıtarıncından yararlanmanın hatip kurnazlığının bir misali olduğunun sizin gözünüzden kaçmamasını istiyorum. Çünkü Cicero'nun görüşüne göre, *senatorlara* ön sırada izleme yerini *consul* Scipio önderliğinde *aediles* tahsis etmekle birlikte, dava*

de eodem illo facto Scipionis in hac quidem oratione, quia causa popularis erat premebaturque senatus auctoritate atque ob id dignitatem eius ordinis quam posset maxime elevari causae expediebat, paenituisse ait Scipionem quod passus est id fieri; in ea vero de haruspicum responso, quia in senatu habebatur cuius auribus erat blandiendum, et magnopere illum laudat et non auctorem fuisse dandi - nam id erat levius - sed ipsum etiam dedisse dicit.

### Circa medium

Quo loco enumerat, cum lex feratur, quot loca intercessionis sint, ante quam qui legem fert populum iubeat discedere.

*Est utique ius vetandi, cum ea feratur, quam diu . . . . . ferundi transferuntur; id est . . . . . [63] lex, dum privati dicunt, dum . . . . . dum sitella deferatur, dum aequantur sortes, dum sortitio fit, et si qua sunt alia huius generis.*

†Alia populus confusus ut semper alias, ita et in contione. †Id peractis, cum id solum superest, ut populus sententiam ferat, iubet eum is qui fert legem "discedere": quod verbum non hoc significat quod in communi consuetudine est, eant de eo loco ubi lex feratur, sed in suam quisque tribum discedat in qua est suffragium laturus.

### Paulo post

*Vnum tamen quod hoc ipso tr.pl. factum est praetermittendum non videtur. Neque enim maius est legere codicem, cum intercedatur, quam sitellam ipsum coram ipso intercessore deferre, nec gravius incipere ferre quam perferre, nec vehementius ostendere se laturum invito collega quam ipsi collegae magistratum abrogare, nec crimosius tribus ad legem accipiendam quam ad collegam reddendum privatum intro vocare: quae vir fortis, huius collega, A. Gabinius in re optima fecit omnia; neque cum salutem populo Romano atque omnibus gentibus finem diuturnae turpitudinis et servitutis afferret, passus est plus unius collegae sui quam universae civitatis vocem valere et voluntatem.*

Manifestum est de ea lege Gabini Ciceronem nunc dicere qua Cn. Pompeio

halkı ilgilendirdiği ve *senatusun* otoritesi nedeniyle baskı altında olduğu için ve bundan dolayı da, o sınıfın nüfuzunu davası için olabildiğince çok etkisiz hale getirmeyi amaçladığı için, elbette bu konuşmasında, Scipio'nun o eylemiyle ilgili olarak Scipio'nun, bunun yürürlüğe girmesine müsaade etmek durumunda kaldığı için pişmanlık duyduğunu söylüyor. Oysa *senatusta* yaptığı *Haruspex'lerin Cevabı Üzerine* isimli o konuşmasında üyelerin kulaklarının okşanması gerektiği için, hem onu çok fazla övüyor hem de daha hafif kaldığından dolayı onun [ön sırayı] vermenin mimarı olmadığını, tersine bunu bizzat kendisinin vermiş olduğunu söylüyor.

### Yarısına yakın

Bu noktada, yasayı öneren kişinin halka ayrılmasını emretmeden önce<sup>88</sup>, bir teklifin yasallaşması sürecinde kaç veto fırsatı olduğunu sayar.

*Haliyle kanun görüşülürken, . . . . . getirilirken<sup>89</sup> veto etme hakkı vardır. Yani şöyledir . . . . . [63] yasa, bireyler düşüncelerini dile getirirken, . . . . . iken, kura kabı<sup>90</sup> getirilirken, kuralar kontrol edilirken, kura gerçeklik kazanırken ve eğer bu türden başka şeyler varsa<sup>91</sup>.*

Halk diğer yerlerde her zaman nasılsa, *contioda* da öyle bir akıl karışıklığı içindedir. O şey bittiği ve geriye sadece halkın fikrini sandığa taşınması kaldığı zaman, yasayı öneren kişi halka ayrılmasını emreder. Bu kelime alışıldığı genel şekliyle, yasanın görüşüldüğü o yerin terk edilmesi anlamına gelmez, bunun yerine her bir kimsenin oyunu kullanacağı kendi *tribusuna* ayrılması anlamına gelir.

### Bir müddet sonra

*Yine de, bizzat bir tribunus plebis tarafından yapılmış olan şu noktanın gözü ardı edilmemesi gerektiği anlaşılıyor. Çünkü ne veto cereyan ederken yasa metnini okumak oy kabının kendisini veto etmeye yeltenen kişinin gözünün tam önünde çıkarmaktan daha düşüncesizce yapılmış bir harekettir, ne sunmaya koyulmak kabul görmesini başarmaktan daha ciddi bir iştir, ne görevdaşın iradesine karşın kendisinin düşüncesini uygulamaya hazır olduğunu göstermek görevdaşı kendi vazifesinden azletmekten daha çetindir, ne de tribusları bir yasayı kabul etmeye üzere çağırmak bir görevdaşı sıradan bir vatandaş haline dönüştürmeye çağırmaktan daha fazla suç unsuru içerir<sup>92</sup>. Bütün bunları onun görevdaşı, mert adam A. Gabinius en iyi şekilde yaptı. Roma halkına selamet ve de bütün soylar için uzun süredir devam eden onursuzluğun ve köleliğin sonunu getirirken, kendisinin tek bir görevdaşının sesinin ve iradesinin tüm devletin sesinden ve iradesinden daha gür çıkmasına izin vermedi<sup>93</sup>.*

Cicero'nun burada, korsanlarla savaş için Cn. Pompeius'un görevlendirilme-

bellum adversus piratas datum est. [64] L. autem Trebellius est tribunus plebis quem non nominat: quo perseverante intercedere - nam senatui promiserat moriturum se ante quam illa lex perferretur - intro vocare tribus Gabinius coepit ut Trebellio magistratum abrogaret, sicut quondam Ti. Gracchus tribunus M. Octavio collegae suo magistratum abrogavit. Et aliquam diu Trebellius ea re non perterritus aderat perstabatque in intercessione, quod id minari magis quam perseveraturum esse Gabinium arbitrabatur; sed post quam X et VII tribus rogationem acceperunt, ut una minus esset, et modo una supererat ut populi iussum conficeret, remisit intercessionem Trebellius: atque ita legem Gabinius de piratis persequendis pertulit.

*At enim de corrigenda lege rettulerunt.*

Diximus iam in principio Cornelium primo legem promulgasse ne quis per senatum lege solveretur, tum tulisse ut tum denique de ea re S.C. fieret, cum adessent in senatu non minus CC. Haec est illa quam appellat correctio.

*Idem nisi haec ipsa lex quam C. Cornelius tulit obstitisset, decrevisset id quod palam iam isti defensores iudiciorum propugnaverunt, senatui non placere id iudicium de Sullae bonis fieri. Quam ego causam longe aliter praetor in contione defendi, cum id dicerem quod idem iudices postea statuerunt, iudicium aequiore tempore fieri oportere.*

Quia defuerat superioribus temporibus in aerario pecunia publica, multa et saepe eius rei remedia erant quaesita; in quibus hoc quoque ut pecuniae publicae quae residuae apud quemque essent exigerentur. Id autem maxime pertinebat ad Cornelium Faustum dictatoris filium, quia Sulla per [65] multos annos quibus exercitibus praefuerat et rem publicam tenuerat sumpserat pecunias ex vectigalibus et ex aerario populi Romani; eaque res saepe erat agitata, saepe omissa partim propter gratiam Sullanarum partium, partim . . . . . quod iniquum videbatur post tot annos ut quam quis pecuniam acceperat resque . . . . . redderet rationem.

***Statim***

*Antea vero quam multarum rerum iudicia sublata sint, et quia scitis praetereo*

sini sağlayan Gabinius'un malum yasaı hakkında konuştuğu açıktır. [64] Ancak adını anmadığı *tribunus plebis* L. Trebellius'tur<sup>94</sup>. Bu adamın *veto* düşüncesinden vazgeçmemesi üzerine – çünkü *senatus* bu yasaı amacına ulaştırmaktansa ölürüm diyerek söz vermişti<sup>95</sup> – Gabinius, tıpkı vaktiyle *tribunus* Ti. Gracchus'un kendi görevdaşı M. Octavius'u kendi görevinden azlettirdiği gibi<sup>96</sup>, Trebellius'u görevinden azlettirmek için *tribunus*ları göreve çağırmaya başladı. Bundan korkmamış olan Trebellius, Gabinius'un bunu yapacak olmasından ziyade bununla sadece gözünün korkutulacağını düşündüğü için, bir müddet daha dik durmayı ve karşı koymayı sürdürdü. Buna karşın on yedi *tribunus* çağrıya olumlu cevap verdikten sonra, *populusun* onayını almak için geriye sadece bir tane kalması üzerine<sup>97</sup>, Trebellius *veto* düşüncesinden vazgeçti. Nihayetinde Gabinius böylelikle, korsanların peşine düşülmesini sağlayan yasanın başarıya ulaşmasını sağladı<sup>98</sup>.

*Fakat yasanın tadil edilmesi hususunda girişimde bulundular.*

Başlangıçta zaten, Cornelius'un ilk olarak, hiç kimse *senatus* vasıtasıyla yasanın işleyişinden muaf tutulmasını diye bir yasa önerisinde bulunduğunu, ardından *senatus*ta toplandıkları zaman iki yüz kişiden az olmamayı<sup>99</sup> yürürlüğe sokmuş olduğunu, en nihayetinde de daha sonra söz konusu olay hakkında *s(enatus) c(onsultum)* olduğunu söyledik. Tadil olarak adlandırdığı o şey budur.

*Eğer C. Cornelius'un yürürlüğe soktuğu bu yasanın bizzat kendisi engel teşkil etmemiş olsaydı, aynı şahıslar<sup>100</sup>, mahkemelerin sözde savunucularının<sup>101</sup> zaten alenen uğraş verdikleri o şey doğrultusunda karar verirlerdi<sup>102</sup>, [yani] *senatus*'un Sulla'nın mal varlığı üzerine o mahkemenin gerçekleşmesinden hoşnut olmadığı. Ben praetor iken, bu davayı bir *contio*'da farklı bir şekilde savundum<sup>103</sup>, mahkemenin daha elverişli bir koşulda gerçekleştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu söylediğim üzere, daha sonra yargıçlar da aynı yönde karar verdiler<sup>104</sup>.*

Eski zamanlarda hazinede kamu parası kıt olduğundan dolayı<sup>105</sup>, bunun için birçok ve sık sık çareler arandı; bu çareler arasında her bir kimsede arta kalan kamu parasının geri talep edilmesi de vardı. Ancak bu en fazla *dictatorun* oğlu Cornelius Faustus'a dokunuyordu, [65] çünkü Sulla birçok yıllar boyunca orduya komuta etmişti ve devleti elinde tutmuştu, vergilerden ve Roma halkının hazinesinden paraları üzerine geçirmişti. Bu durum sık sık gündeme getirilmişti, kısmen Sulla taraftarlarının nüfuzundan<sup>106</sup> kısmen de . . . . . dolay sık sık ihmal edildi. Çünkü onca yıl ardından bir kimsenin üzerine geçmiş olan paranın, servetin . . . . . ve mülkün iadesinin istenmesi haksız görünüyordu.

## Hemen

*Hâlbuki hem zaten bildiğiniz için hem de benim konuşmamın sanki birisini*

*et quia scitis praetereo et ne quem in iudicium oratio mea revocare videatur.*

Bello Italico quod fuit adulescentibus illis qui tum in re publica vigeabant, cum multi Varia lege inique damnarentur, quasi id bellum illis auctoribus conflatum esset, crebraeque defectiones Italicorum nuntiarentur, nactus iustitiae occasionem senatus decrevit ne iudicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur: quod decretum eorum in contionibus populi saepe agitatum erat. Supererat autem ex eis qui illa iudicia metuerant vicens tum maxime C. Curio, pater Curionis adulescentis eius qui bello civili Caesaris fuit partium.

### **Paulo post**

*Non Cn. Dolabella C. Volcacium, honestissimum virum, communi et cotidiano iure privasset.*

Duo fuerunt eo tempore Cn. Dolabellae, quorum alterum C. Caesar accusavit, alterum M. Scaurus.

[66] *Non denique homo illorum et vita et prudentia longe dissimilis, sed tamen nimis in gratificando iure liber, L. Sisenna, bonorum Cn. Corneli possessionem ex edicto suo P. Scipioni, adulescenti summa nobilitate, eximia virtute praedito, non dedisset.*

Hoc solum hic adnotandum est hunc esse L. Sisennam qui res Romanas scripsit.

*Qua re cum haec populus Romanus videret et cum a tribunis plebis doceretur, nisi poena accessisset in divisores, extinguere ambitum nullo modo posse, legem hanc Corneli flagitabat, illam quae ex S.C. ferebatur repudiabat, idque iure, ut docti sumus duorum consulum designatorum calamitate –*

et eadem de re paulo post:

*Vt spectaculum illud re et tempore salubre ac necessarium, genere et exemplo miserum ac funestum videremus.*

P. Sullam et P. Autronium significat, quorum alterum L. Cotta, alterum L. Torquatus, qui cum haec Cicero dicebat coss. erant, ambitus damnarant et in eorum locum creati erant.

*Quid ego nunc tibi argumentis respondeam posse fieri ut alius aliquis Cornelius sit qui habeat Philerotem servum; volgare nomen esse Philerotis, [67] Cornelios vero ita multos ut iam etiam collegium constitutum sit?*

Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate

*mahkemeye çağırıyormuş gibi gözükmemesi için, daha önceden birçok davadan kaç tanesinin askıya alındığını hatırlatmıyorum.*

İlerleyen süreçte devlette söz sahibi olacak olan onların delikanlılıkları sırasında gerçekleşen İtalik Savaşı'nda, sanki o savaş onlar tarafından çıkarılmış gibi birçok kimse *lex Varia*<sup>107</sup> uyarınca haksızca suçlandığı ve İtaliklerin birbiri ardı sıra isyan ettiği haberi geldiği zaman, askıya alma olanağını eline alan *senatus* İtalik ayaklanması süresince yargının uygulanmamasına karar verdi. Onların bu kararı halkın *contio*larında sık sık protesto edilmişti. Gerçekte bu yargıdan en fazla korkanların başında, o vakit etkin bir şahıs olan, iç savaş sırasında Caesar taraftarı olan ünlü delikanlı Curio'nun babası, C. Curio geliyordu<sup>108</sup>.

### **Bir müddet sonra**

*Cn. Dolabella çok saygın bir adam olan C. Volcacius'u<sup>109</sup> olağan ve gündelik bir haktan mahrum bırakmazdı<sup>110</sup>.*

O esnada iki tane Cn. Dolabella vardı, bunların birini C. Caesar diğerini ise M. Scaurus dava etti.

**[66]** *En nihayetinde hem hayat tarzıyla hem de sağduyusuyla onlardan çok farklı, dahası adalet sergilemede çok özgür bir insan olan L. Sisenna kendi beyannamesi uyarınca, Cn. Cornelius'un<sup>111</sup> mülklerine sahip olma hakkını çok asil bir soya mensup bir delikanlı olan, çok seçkin bir erdemle donanmış P. Scipio'ya vermemelik etmezdi<sup>112</sup>.*

Burada sadece, bu kişinin Roma tarihi yazmış olan L. Sisenna<sup>113</sup> olduğunu belirtmek gerekir.

*Bundan dolayı Roma halkı bunları gördüğü ve dağıtıcılara<sup>114</sup> yönelik bir ceza tayin edilmediği sürece, [seçimlerdeki] usulsüzlüğü yok etmenin hiçbir şekilde mümkün olmayacağı bilgisi tribunos'lar tarafından verildiği zaman, Cornelius'un bu yasası üzerine ısrar ediyordu, senatus consultum uyarınca sunulana<sup>115</sup> ise reddediyordu. İki consul designatus'un başına gelen felaketten<sup>116</sup> tecrübe ettiğimiz üzere doğru olanı buydu –*

ve aynı olay üzerine bir müddet sonra:

*Öyle ki koşul ve zaman açısından hayırlı ve de gerekli, tür ve örnek açısından acınacak ve de keder verici bu meşhur gösteriyi izliyoruz<sup>117</sup>.*

P. Sulla'yı ve P. Autronius'u işaret ediyor. Cicero'nun bunları söylediği sırada *consul* olan L. Cotta birini, L. Torquatus ise diğerini [seçimlerdeki] usulsüzlükle suçlamışlardı ve onların yerine seçilmişlerdi<sup>118</sup>.

*Ne diye ben şimdi sana Phileros diye bir köleye sahip başka bir Cornelius'un olabileceğine; Phileros isminin yaygın olduğuna [67] ve hatta Cornelius sayısının, artık bir collegium bile oluşturulabilecek kadar çok olduğuna dair belgelerle cevap vereyim ki<sup>119</sup>?*

O zaman oldukça sık bir şekilde, kamu denetimi olmaksızın fitneci adamlar-



malo publico fiebant: propter quod postea collegia et S.C. et pluribus legibus sunt sublata praeter pauca atque certa quae utilitas civitatis desiderasset, sicut fabrorum fictorumque.

*At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, consulem mittere coegisti: qui rem p. salvam esse vellent, ut ad legem accipiendam adessent.*

C. Piso qui consul eodem anno fuit quo Cornelius tribunus plebis erat, cum legem de ambitu ex S.C. graviolem quam fuerat antea ferret et propter multitudinem divisorum qui per vim adversabantur e foro eiectus esset, edixerat id quod Cicero significat, et maiore manu stipatus ad legem perferendam descenderat.

Plebem ex Maniliana offensione victam et domitam esse dicit:

*Aiunt vestros animos propter illius tribuni plebis temeritatem posse adduci ut omnino nomine illius potestatis abalienentur; qui restituerunt eam potestatem, alterum nihil unum posse contra multos, alterum longe abesse?*

Manifestum puto esse vobis M. Crassum et Cn. Pompeium significari, e quibus Crassus iudex tum sedebat in Cornelium, Pompeius in Asia bellum Mithridaticum gerebat.

*Tanta igitur in illis virtus fuit ut anno XVI post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi sibi restituerent, [68] duo tribunos crearent, montem illum trans Anienem qui hodie Mons Sacer nominatur, in quo armati consederant, aeternae memoriae causa consecrarent. Itaque auspicato postero anno tr.pl. comitiis curiatis creati sunt.*

Inducor magis librariorum hoc loco esse mendam quam ut Ciceronem parum proprio verbo usum esse credam. Illo enim tempore de quo loquitur, quod fuit post XVI annos quam reges exacti sunt, plebs sibi leges sacratas non *restituit* - numquam enim tribunos plebis habuerat - sed tum primum eas *constituit*. Numerum quidem annorum post reges exactos cum id factum est diligenter posuit, isque fuit A. Verginio Tricosto L. Veturio Cicurino coss. Ceterum quidam non duo tr.pl. ut Cicero dicit,

dan kamu için tehlikeli birlikler oluşuyordu: bundan dolayı birkaçı ve tıpkı zanaatkârlar ve heykeltraşlar gibi devletin çıkarını gözeten belli başlı olanları haricinde, *collegiumlar* hem *senatus consultum* hem de birçok yasa yoluyla<sup>120</sup> sonradan yasaklandılar.

*Diğer yandan ey C. Cornelius! Sen, consulü çok çetin ve de çok zor zamanın şu meşhur çağrısına başvurmaya yönelttin: devletin selamet içinde olması arzusunu taşıyanların, yasanın kabul edilmesine yardımları dokunsun*<sup>121</sup>.

C. Cornelius'un *tribunus plebis* olduğu o yılda, C. Piso *consul* idi. *Senatus consultum* uyarınca daha öncekinden daha ağır bir rüşvet yasaı gündeme getirdiği ve kaba kuvvet yoluyla karışıklık çıkaran çok sayıdaki dağıtıcılar tarafından *forumdan* dışarı atıldığı zaman, Cicero'nun işaret ettiği çağrıda bulunmuştu ve yasanın geçirilmesi için daha büyük bir kalabalık eşliğinde geri gelmişti<sup>122</sup>.

Manilius yasının başarısızlığı sonucunda<sup>123</sup> *plebsin* hezimete uğramış ve terbiye edilmiş olduğunu dile getirir:

*Malum tribunus plebis*<sup>124</sup> tarafından yapılan *fütursuz girişim yüzünden sizin düşüncelerinizin*<sup>125</sup>, *o gücün telaffuzundan dahi tamamen yaka silkecek bir noktaya gelebileceğini dillendiriyorlar; bu gücü yapılandırılardan*<sup>126</sup> *birisi sayıca çokluğa karşı kendi başına hiçbir şey yapamıyor, diğeri ise çok uzakta bulunuyor.*

M. Crassus ve Cn. Pompeius'un işaret edildiğinin sizin için açık olduğunu düşünüyorum, bunlardan Crassus o esnada Cornelius'a karşı açılan davada yarış sandalyesinde oturuyordu, Pompeius ise Asia'da Mithradates savaşını yürütüyordu.

*Bundan dolayı onlarda, kralların sürülmesinden sonraki on altıncı yılda*<sup>127</sup> *seçkinlerin ezici hâkimiyeti yüzünden çekilecekleri, kendi başlarına kutsal yasalarını oluşturacakları, [68] iki tribunus seçecekleri, Anio'nun arkasında silahlanarak yerleşmiş oldukları bugünkü Mons Sacer tepesini hafızalara kazınması amacıyla kutsal belleyecekleri kadar çok büyük bir irade vardı. Nitekim kehanet alametlerine başvurulmasının ardından, ertesi yıl comitia curiata tarafından tribuni plebis tayin edildi.*

Bu noktada Cicero'nun doğru bir ifade kullanmamış olmasından ziyade, suret yazıcılarının hatası olduğunu daha fazla dikkate almaya meyilliyim. Çünkü bahsini yapmış olduğu, kralların kovulmasından on altı yıl sonrasına karşılık gelen o zamanda, *plebs* sınıfı kendileri için kutsal yasaları yeniden inşa etmedi – çünkü *tribunus plebis* görevlilerine henüz hiç sahip olmamıştı – tersine sonra onları<sup>128</sup> ilk kez oluşturdu. Bu gerçekleştirilince, elbette kralların kovulmasından sonraki yılların sayısını dikkatli bir şekilde hesapladı ve o olay, A. Verginius Tricostus ile L. Veturius Cicurinus *consul* olduğu sırada gerçekleşti<sup>129</sup>. Bundan başka bazıları, Cicero'nun söylediği gibi o sırada iki değil tersine her

sed quinque tradunt creatos tum esse singulos ex singulis classibus. Sunt tamen qui eundem illum duorum numerum quem Cicero ponant: inter quos Tuditanus et Pomponius Atticus, Livius quoque noster. Idem hic et Tuditanus adiciunt tres praeterea ab illis duobus qui collegae essent lege creatos esse. Nomina duorum qui primi creati sunt haec traduntur: L. Sicinius L. f. Velutus, L. Albinus C. f. Paterculus.

Reliqua pars huius loci quae pertinet ad secundam constitutionem tribunorum et decemvirorum finitum imperium et breviter et aperte ab ipso dicitur. Nomina sola non adicit quis ille ex decemviris fuerit qui contra libertatem vindicias dederit, et quis ille pater contra cuius filiam id decrevit; scilicet quod notissimum est decemvirum illum Appium Claudium fuisse, patrem autem virginis L. Verginium. Vnum hoc tantum modo explicandum, quo loco primum de secunda secessionem plebis, dehinc concordia facta, sic dicit: *Tum interposita fide per tris legatos amplissimos [69] viros Romam armati revertuntur. In Aventino consederunt; inde armati in Capitolium venerunt; decem tr.pl. per pontificem, quod magistratus nullus erat, creaverunt.*

Legati tres quorum nomina non ponit hi fuerunt: Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpicius, omnes consulares; pontifex max. fuit M. Papirius.

*Etiam haec recentiora praetereo: Porciam principium iustissimae libertatis; Cassiam qua lege suffragiorum ius potestasque convaluit; alteram Cassiam quae populi iudicia firmavit.*

Quae sit illa lex Cassia qua suffragiorum potestas convaluit manifestum est; nam ipse quoque paulo ante dixit legem Cassium tulisse ut populus per tabellam suffragium ferret. Altera Cassia lex quae populi iudicia firmavit quae sit potest quaeri. Est autem haec: L. Cassius L. f. Longinus tribunus plebis C. Mario C. Flavio coss. plures leges ad minuendam nobilitatis potentiam tulit, in quibus hanc etiam ut quem populus damnasset cuive imperium abrogasset in senatu ne esset. Tulerat autem eam maxime propter simultates cum Q. Servilio qui ante biennium consul fuerat et cui populus, quia male adversus Cimbrosum rem gesserat, imperium abrogavit.

Dicit de nobilibus:

bir sınıftan bir kişi olmak üzere beş tane *tribunus plebis* atanmış olduğunu aktarıyorlar. Yine de Cicero'nun da belirttiği üzere, aynı iki sayısını verenler vardır: bunlar arasında Tuditanus, Pomponius Atticus ve aynı zamanda hemşerimiz Livius [bulunmaktadır]. Aynı Livius ve Tuditanus, o iki kişi tarafından bir yasayla görevdaşları olmak üzere üç kişi daha seçilmiş olduğunu eklerler. İlk önce seçilen iki kişinin isimlerinin Lucius oğlu L. Sicinius Velutus, Gaius oğlu L. Albinus Paterculus olduğunu aktarırlar.

*Tribunusluk* biriminin ikinci kez hayata geçirilmesine<sup>130</sup> ve *decemvirlerin imperiumunun* kısıtlanmasına değinen bu bölümün geri kalan kısmı kendisi tarafından hem özlü hem de açık bir biçimde aktarılıyor. Sadece, özgür birey olduğu iddiasına karşı *decemvir* içerisinde [sözde] sahipliği dikkate alan ile kızına yönelik böyle bir kararı alan babanın kim olduğunu ismen vermiyor<sup>131</sup>. O malum kişinin meşhur *decemvir* Appius Claudius, genç kızın babasının ise L. Verginius olduğuna hiç kuşku yoktur. Ancak sadece şu unsur [yani], burada ilk olarak *plebsin* ikinci kez geri çekilmesi, bunun ardından bir mutabakata varılması izah edilmelidir, şöyle konuşuyor:

*O vakit, çok seçkin üç insan olan elçiler tarafından yeminli bir güvence verildikten sonra, [69] silahlarıyla Roma'ya yöneldiler. Aventinum'da mevzi tuttular; oradan silahlarıyla Capitolium'a yürüdüler; hiçbir magistratus olmadığı için, pontifex himayesinde on tane tribunus plebis tayin ettiler.*

İsmi vermediği üç elçi şunlardır: Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpicius, hepsi *consul* görevinde bulunmuştu; *pontifex maximus* ise M. Papirius idi.

*Daha yakın zamanlarda çıkan şunları da bir yana bırakıyorum: Porcius'un yasasıyla<sup>132</sup> en doğal hak olan özgürlük ilkesi, Cassius yasasıyla oy verme hakkı ile gücü yeniden itibar kazandı<sup>133</sup>; diğer bir Cassius yasası ise halkın yargıdaki gücünü sağlamlaştırdı.*

Oy vermenin gücüne itibar kazandırmanın *lex Cassia* olduğu açıktır<sup>134</sup>; çünkü kendisi zaten bir süre önce, Cassius'un halkın oyunu pusula ile gizli kullanımına yönelik bir yasayı yürürlüğe sokmuş olduğunu söyledi. Halkın yargıdaki gücünü sağlamlaştıran bir diğer Cassius yasasının hangisi olduğu sorgulanabilir. Buna karşın şudur: C. Marius ile C. Flavius *consul* olduğu sırada *tribunus plebis* L(ucius) oğlu L. Cassius Longinus<sup>135</sup>, soyluların yetkisini azaltmak adına birçok yasayı yürürlüğe koydu, bunlar arasında halkın suçlu olduğuna hükmettiği, *imperiumunu* iptal ettiği bir kimsenin artık *senatusta* yer almaması yönündeki bir yasa da vardı. Buna karşın bu yasayı özellikle, iki yıl önce *consul* görevinde bulunmuş olan ve Cimbri kabilesine karşı süreci kötü bir şekilde yürüttüğü için, halkın *imperiumunu* iptal etmiş olduğu Q. Servilius'a<sup>136</sup> beslediği düşmanlığından dolayı yürürlüğe sokmuştu.

Soylular hakkında konuşuyor:

*Qui non modo cum Sulla verum etiam illo mortuo semper hoc per se summis opibus retinendum putaverunt, inimicissimi C. Cottae fuerunt, quod is consul paulum tribunis plebis non potestatis sed dignitatis addidit.*

Hic Cotta, ut puto vos reminisci, legem tulit ut tribunis plebis [70] liceret postea alios magistratus capere: quod lege Sullae eis erat ademptum.

*Quam diu quidem hoc animo erga vos illa plebs erit quo se ostendit esse, cum legem Aureliam, cum Rosciam non modo accepit sed etiam efflagitavit.*

Aurelia lege communicata esse iudicia inter senatores et equestrem ordinem et tribunos aerarios †quam L. Roscius Otho biennio ante confirmavit, in theatro ut equitibus Romanis XIII ordines spectandi gratia darentur.

*Memoria teneo, cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent, hominem dis ac nobilitati perinvisum Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse.*

M. Plautius Silvanus tribunus plebis Cn. Pompeio Strabone L. Porcio Catone coss., secundo anno belli Italici cum equester ordo in iudiciis dominaretur, legem tulit adiuvantibus nobilibus; quae lex vim eam habuit quam Cicero significat: nam ex ea lege tribus singulae ex suo numero quinos denos suffragio creabant qui eo anno iudicarent. Ex eo factum est ut senatores quoque in eo numero essent, et quidam etiam ex ipsa plebe.

### PRO CORNELIO

*Num in eo qui sint hi testes haesitatis? Ego vobis edam. Duo reliqui sunt de consularibus, inimici tribuniciae potestatis. Pauci praeterea adsentatores eorum atque adseculae subsequuntur.*

M. Lucillum et M'.Lepidum significat. Quinque enim consulares, ut iam diximus, in Cornelium testimonium dixerunt: Q. Catulus, Q. Hortensius, Q. Metellus Pius pont. max., quos hac secunda oratione tractat, et duo qui nondum [71] dixerant quos nunc significat Lucullus et Lepidus.

*Quid? avunculus tuus clarissimus vir, clarissimo patre avo maioribus, credo, silentio, favente nobilitate, nullo intercessore comparato populo Romano dedit et potentissimorum hominum conlegiis eripuit cooptandorum sacerdotum potestatem.*

*Bu kimseler<sup>137</sup> yalnız Sulla ile birlikteyken değil, aynı zamanda o öldükten sonra da bunun kendileri tarafından bütün güçleriyle korunması gerektiğini düşündüler, C. Cotta'ya en azılı düşman oldular, çünkü o consul iken, tribunus plebis makamının belli bir ölçüde gücünü değil de, tersine hakkını arttırdı.*

Hatırlayacağınız üzere bu Cotta, *tribunus plebis* olarak görev yapan bir kimsenin, [70] daha sonra başka idari görevlere ulaşmasını sağlayacak bir yasayı yürürlüğe soktu<sup>138</sup>: bu Sulla'nın yasasıyla ellerinden alınmıştı.

*Lex Aurelia'yı<sup>139</sup>, lex Roscia'yı sadece kabul etmekle kalmayıp aynı zamanda hemen istemekle, o plebs elbette size karşı nasıl bir görüşte olacaksa, kendisinin bu düşüncesine bağlı kaldığını ortaya koydu.*

*Lex Aurelia* uyarınca mahkemelerdeki jüri *senatorlar*, *equites* sınıfı ve *tribuni aerarii* arasında paylaşıldı. L. Roscius Otho'nun yasası ise, iki yıl önce<sup>140</sup> Roma *equites* sınıfına, tiyatrodaki ilk on dört sırada izleme lütfunun tahsis edilmesini sağladı<sup>141</sup>. *Lex Plotia*<sup>142</sup> yasası uyarınca *senatorlar* Roma *equites* sınıfıyla birlikte mahkemelerde jüri üyesi olarak yer almaya başlar başlamaz, tanrıların ve de soyluların çok nefret ettiği bir adam olan Cn. Pompeius'un kendi davasını *lex Varia* uyarınca yapılan *maiestas* suçuna istinaden savunduğunu hatırlıyorum<sup>143</sup>.

*Equites* sınıfı mahkemelerde ezici bir üstünlük sağladığından dolayı, Cn. Pompeius Strabo ile L. Porcius Cato *consul* olduğu sırada<sup>144</sup>, İtalya Savaşı'nın ikinci yılında, *tribunus plebis* M. Plautius Silvanus soyluların yardımıyla bir yasayı yürürlüğe soktu. Cicero'nun işaret ettiği söz konusu yasa şu güce sahipti: çünkü bu yasa uyarınca her bir *tribus* kendi içerisinde on beş kişiyi o yıl içerisinde mahkemelerde jüri olarak görev yapmak üzere seçiyordu. Bunların arasında<sup>145</sup> *senatorların* da ve hatta bazen *plebsin* kendi içinden de bazılarının yer alması bu vesileyle oldu.

## CORNELIUS SAVUNMASI II

*Acaba siz gerçekten bunun içinde, bu tanıkların kimler olduğuna dair ikilem mi yaşıyorsunuz? Ben size açıklayayım. Geriye, tribunus'luk yetkisine düşman, eski consul'lerden iki kişi kalıyor. Bunları takiben onların birkaç yardımcısı ve de otlakçıları gelmektedir.*

M. Lucullus ile M'. Lepidus'u<sup>146</sup> işaret ediyor. Zaten söylediğimiz gibi, *consul* görevinde bulunmuş beş kişi Cornelius aleyhine tanıklık ettiler: Q. Catulus, Q. Hortensius, *pontifex maximus* Q. Metellus Pius, bunları bu ikinci konuşmasında aktarıyor ve [71] kendilerinden henüz bahsetmediği ikisinin şimdi Lucullus ve Lepidus olduğunu işaret ediyor.

*Ama ne? Çok seçkin bir babadan, dededen, soydan gelen, çok seçkin bir adam olan senin dayınının<sup>147</sup> tam bir sakinlik içinde, soylu desteğiyle<sup>148</sup>, hiçbir veto yeltenmesi olmadan Roma halkına teslim ettiğine ve çok büyük nüfuz sahibi kişilerden oluşan meslektaşlarının elinden görevdaş rahip seçme yetkisini aldığına<sup>149</sup> inanıyorum.*

Hoc egere enarratione, quia hoc loco nomen non ponit quis fecerit, ei demum videri potest qui oblitus sit minus ante XX versus haec de eo ipso Ciceronem dixisse:

*Sed si familiariter ex Q. Catulo sapientissimo viro atque humanissimo velim quaerere: utrius tandem tibi tribunatus minus probari potest, C. Corneli, an non dicam P. Sulpici, non L. Saturnini, non Gai Gracchi, non Tiberi, neminem quem isti seditiosum existimant nominabo, sed avunculi tui, Q. Catule, clarissimi patriaeque amantissimi viri? quid mihi tandem responsurum putatis?*

***Sequitur:***

*Quid? idem Domitius M. Silanum, consularem hominem, quem ad modum tr.pl. vexavit?*

M. Silanus quinquennio ante consul fuerat quam Domitius tr.pl. esset, atque ipse quoque adversus Cimbros rem male gesserat: quam ob causam Domitius eum apud populum accusavit. Criminabatur rem cum Cimbris iniussu populi gessisse, idque principium fuisse calamitatum quas eo bello populus accepisset; ac de eo tabellam quoque edidit. Sed plenissime Silanus absolutus est; nam duae solae tribus eum, Sergia et Quirina, damnaverunt.

*Haec est controversia eius modi ut mihi probetur [72] tr.pl. Cn. Domitius, Catulo M. Terpolius.*

Contemptissimum nomen electum esse ex eis qui tr.pl. fuerant post infractam tribuniciam potestatem a Sulla, ante restitutam a Cn. Pompeio apparet. Fuit autem is tr.pl. ante XII annos D.Bruto et Mam.Lepido coss.; Cn. Domitius tribunus fuerat ante II de XL annos C. Mario II C. Fimbria coss.

Magno numero sententiarum Cornelius absolutus est.

Bunu kimin yaptığını ismen belirtmediği için, bu noktada kimin anılmadığına dair açıklama beklenen kimse, Cicero'nun o şahıs hakkında yirmi dize kadar önce söylemiş olduğu şu şeylerden kesinlikle çıkarılabilir:

*Ama eğer, çok akıllı ve de çok insancıl bir adam olan Q. Catulus'tan<sup>150</sup> dostça öğrenmek istesem: nihayetinde ikisinden hangisinin tribunus'luğuna gönlün daha az elverir, C. Cornelius'unkine mi yoksa – P. Sulpicius'unkini, L. Saturninus'unkini, Gai(us) Gracchus'unkini, Tiberius'unkini dile getirmeyeceğim, onların<sup>151</sup> isyancı<sup>152</sup> olarak gördükleri hiç kimseyi zikretmeyeceğim – tersine ey Q. Catulus çok seçkin ve vatanına aşırı düşkün kendi dayınıninkine mi? Bana bunun için ne cevap vereceğini düşünüyorsun?*

### **Devam ediyor:**

*Ama ne? Consul olarak hizmet vermiş olan M. Silanus'a, bir tribunus plebis olarak aynı Domitius nasıl saldırdı?*

M. Silanus, Domitius'un *tribunus plebis* olarak görev yapmasından beş yıl önce *consul* olmuştu ve dahası kendisi Cimbri'ye karşı savaşı kötü bir şekilde idare etmişti. Bu nedenden dolayı Domitius halk nezdinde onu suçladı. Cimbri kavmiyle savaşı halkın onayı olmaksızın icra etmiş olmakla itham ediliyordu ve bu durumun da, halkın o savaştan dolayı içine düştüğü felaketlerin başlangıcı olduğu; bunun yanında onun hakkında bir de yazılı beyanat verdi. Buna karşın Silanus neredeyse tamamen suçsuz bulundu; çünkü onun için sadece iki *tribus*, Sergia ve Quirina mahkûmiyet kararı verdi.

**[72]** *Bu, benim gönlümden tr(ibunus) pl(ebis) olarak Cn. Domitius'un, Catulus'un gönlünden ise M. Terpolius'un geçeceği türden bir fikir ayrılığıdır.*

Sulla tarafından *tribunus* yetkisinin zayıflatılmasından sonra ve Cn. Pompeius tarafından yetkinin tekrar eski haline getirilmesinden önce, *tr(ibunus) pl(ebis)* olarak görev yapanlar arasından çok adi bir ismin<sup>153</sup> seçilmiş olduğu aşikârdır. Gerçekte o, on iki yıl önce<sup>154</sup> D. Brutus ile Mam. Lepidus *consul* olduğu sırada *tr(ibunus) pl(ebis)* olarak görev yapmıştı; Cn. Domitius ise, otuz sekiz yıl<sup>155</sup> önce C. Marius ile C. Fimbria'nın *consul* olduğu sırada *tribunus* olmuştu. Cornelius, ezici çoğunluktaki oyla suçsuz bulundu<sup>156</sup>.



## Notlar

- <sup>1</sup> Buradaki Latince metin için A. C. Clark'ın (1907) edisyonu temel alınmıştır. Çeviride S. Squires (1990) ile R. G. Lewis'in (2006) eserlerinden yararlanılmıştır. A. C. Clark'ın bu metin için yaptığı numaralandırma sistemi 50 sayısından başlayıp 72 sayısında son bulurken, onun edisyonunu kullanan S. Squires (1990) ile R. G. Lewis'in (2006) eserlerinde 57 sayısından başlamış ve 81 sayısında son bulmuştur. İtalik kısımlar Cicero'nun, italik olmayanlar ise Asconius'un ifadelerini yansıtmaktadır. Aksi belirtilmediği sürece, metinde geçen bütün tarihler *Milattan Önce* gerçekleşen olaylara tekabül etmektedir.
- <sup>2</sup> Sanık Cornelius vatana ihanet suçlarını düzenleyen *lex Cornelia de maiestate* uyarınca yargılanmıştır. Bununla birlikte *maiestas* kelimesi burada, kelimenin doğrudan karşılığı olan *yücelik* olarak çevrilmiştir. Davanın açılmasının gerekçesini bir görevlinin yetkisinin engellenmesi oluşturmakla birlikte, söz konusu kişi ve makam Roma halkını temsil ettiği için, bu eylem Roma halkına karşı yapılmış oluyordu. Bu nedenle burada geçen yücelik, Roma halkının yüceliğidir. Buna bağlı olarak eserin *pro Cornelio de maiestate* ismini taşıyan başlığını, sadece *Yüceliğe Hakaret* olarak değil de *Roma Halkının Yüceliğine/Büyüklüğüne Hakaret* olarak anlamak daha yerindedir. Bu kelime, günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan "*Halkın/Milletin İradesi*" ifadesi doğrultusunda, *yüce irade* olarak da yorumlanabilir.
- <sup>3</sup> L. Aurelius Cotta ile L. Manlius Torquatus 65 yılında *consul* olarak hizmette bulunmuştur.
- <sup>4</sup> Burada bahsedilen konuşmalar, edisyonlarda sıra olarak bu konuşmanın önünde yer alan ve Asconius tarafından yorumlanan *in Pisonem*, *pro Scauro* ve *pro Milone* değildir. Bunların Asconius'un yorumladığı ancak bilinmeyen başka konuşmalar olduğu düşünülmektedir (bk. Marshall 1985, 4). Bu konuşmadan önceki yıldan bilinen diğer söylevler, *pro lege Manilia (de imperio Cn. Pompeii)*, *pro Cluentio*, *pro C. Fundanio*, *pro C. Manilio* ve ayrıca kayıp bir konuşma olan *pro Q. Mucio* isimli konuşmalardır.
- <sup>5</sup> Gaius Calpurnius Piso ile Manius Acilius Glabrio 67 yılında *consul* olmuşlardır. Her ikisi de *optimates* kesimindedir, dolayısıyla Cornelius ile fikir birliği içerisinde değillerdir.
- <sup>6</sup> Roma'ya yaşadıkları sorunları iletmek ve bu sorunlara çözüm aramak üzere gelen eyalet ya da bağımlı krallıkların temsilcileri, huzuruna çıkacakları *senatus* üyeleri ile verimli veya yararlı bir görüşme gerçekleştirebilmek amacıyla onları pahalı hediyeler yoluyla cezbetme eğilimine sahiptiler. Lakin yerel birimlerin mali durumlarının kötü olduğu durumda, oluşturulan eyaletlerde ve müttefik kralların ülkelerinde büyük bir güç sahibi olan Romalı vergi mültezimleri ile tüccarlar, yüksek

- faiz karşılığında bu temsilcilere borç vermişlerdir. Buna karşın, borç verilen paraların geri ödenemediği durumlarda, özgür olsalar da, temsilciler arasında bazı kişiler rehin tutulmuşlar, akabindeyse köle olarak satılmışlardır. Örnek için bk. Diod. 36. 3. Ayrıca bk. Marshall 1985, 217.
- <sup>7</sup> Cornelius'un önerisi reddedilmesine karşın, benzer bir içeriğe sahip farklı bir yasa, görevdaşı A. Gabinius'un önerisiyle aynı yıl içerisinde veya Gabinius 58 yılında *consul* olduğu sırada yürürlüğe konulmuştur. Krş. Broughton 1952, 145; Gruen 1995, 252.
- <sup>8</sup> Bu durum görünüşe göre 69 yılında gerçekleşmiştir. İlişkileri güçlendirmek amacıyla Roma'ya gelen Krete elçilerinin *senatus* tarafından geri çevrilmesi üzerine bk. Diod. 40. 1. Ayrıca bk. Griffin 1973, 197; Marshall 1985, 218 vd.
- <sup>9</sup> Gaius Coelius Caldus ile Lucius Domitius Ahenobarbus 94 yılında *consul* olmuştur.
- <sup>10</sup> Bu metnin çevirisinde temel edisyon olarak kullanılan A. C. Clark'ın edisyonunda geçen "... *exhauriri provincias usuris; providendum ut haberent legati unde praesenti die darent*" ifadesinden sağlıklı bir anlam çıkarılmadığından dolayı, buradaki cümlenin bu kısmı için Th. Stangl (1912, 47 str. 16-17) tarafından yapılan "... *exhauriri provincias usuris propter id unum, ut haberent legati unde praesentia munera darent ...*" tamamlama önerisi dikkate alınmıştır.
- <sup>11</sup> *Solutio legibus* olarak bilinen ve ilgili bir sorun karşısında bir kimseye veya kimselelere dokunulmazlık yoluyla güvence sağlayan bu yöntem uyarınca *senatus*, özellikle *senatus consultum* yoluyla önemli gördüğü bazı konularda aldığı kararların yol açacağı tehlikelerinden kaçınmayı amaçlamıştır.
- <sup>12</sup> Buradaki gelenekten, yasanın hükmünden muafiyet sağlayan ilgili *senatus consultum* mevzunun halka danışılmasına veya sorulmasına yönelik bir ibarenin eklenmesi kastedilmektedir.
- <sup>13</sup> Pompeius karşıtı olmasıyla bilinmektedir ve Gabinius'un korsanlar ile haydutlara karşı olağanüstü yetkilerle Pompeius'un görevlendirilmesine yönelik önerisine de ısrarla karşı çıkmıştır.
- <sup>14</sup> Ayrıca bk. Quint. *Inst.* 4. 4. 8; 5. 13. 25; 7. 3. 35. Benzer sayılabilecek örnekler üzerine bk. Marshall 1985, 219 vd.
- <sup>15</sup> Ayrıca bk. Cic. *Vat.* 5; Cass. Dio 36. 39. Lintott (1968, 71) Piso'nun tutumu ardından yaşanan kargaşadan Cornelius'un sorumlu olmadığını ileri sürmektedir.
- <sup>16</sup> Yürürlükteki bir yasanın hükmünden muaf tutulabilme hakkının elde edilebilmesi için, *senatusta* iki yüz kişinin oturuma iştirak etmesi talep edilirken, söz konusu olayın son söz olarak halkın önüne gelmesinin istenmesiyle halkın üstünlüğü onaylanmış oluyordu. Ayrıca bk. Gruen 1995. 250 vd.
- <sup>17</sup> Daha önce *contioda* bu yasanın ilk halinin *veto* edilmesi ardından halkın yaptığı şiddetli protestolar da önerinin bu haliyle yasallaşmasında rol oynamış olabilir.
- <sup>18</sup> Krş. Cass. Dio 36. 40. 1-2. Ayrıca bk. Gruen 1995, 251; Brennan 2000, 449 vd. Brennan (2000, 464) bu düzenlemenin eyaletlerde görev yapacak *praetorları* da kapsayabileceğini düşünmektedir.
- <sup>19</sup> Manius Aemilius Lepidus ile Lucius Volcacijs Tullus 66 yılında *consul* görevinde bulunmuşlardır.

- <sup>20</sup> Publius başsavcı yani *nominis delator* iken, kardeşi *subscriber* yani ona yardım eden savcı konumundaydı. Mahkeme 66 yılında gerçekleşmiştir ve Cornelius'un bir yıl önce *tribunus plebis* olarak görev yaptığı sıradaki faaliyetlerini hedef almıştır. Metinden de anlaşılacağı üzere iki kardeşin yaptığı bu girişim hayati tehlikeye maruz kalmaları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cicero (*Cluent.* 100; *Cic. Brut.* 270; 271) Staienus isimli birini suçlayan Publius ve Lucius Cominius isminde iki kardeşten bahsetmekle birlikte, burada bunların isimleri Publius Cominius ile Gaius Cominius olarak verilmektedir. Bu kişiler *equites* sınıfına mensupturlar ve Umbria bölgesindeki Spoletium yerleşimindedirler. Bk. Gruen 1995, 263.
- <sup>21</sup> Burada bu isim P. Cassius olarak anılmakla birlikte söz konusu şahıs 64 yılında Cicero ile birlikte, *consul* olmak için aday olmuş ancak başarı elde edememiş L. Cassius Longinus olmalıdır. Kendisi bir yıl sonra seçime katılmamış ve Catilina'yı desteklemiştir. Catilina ile çok yakın bir ilişki içerisinde olduğu ve onun komplosunda çok önemli bir görev üstlendiği anlaşılmaktadır. *Cic. Cat.* 3. 9; 3. 14; 3. 16; 3. 25; 4. 13.
- <sup>22</sup> Mahkeme başkanının davayı üstlendiği andan itibaren, sanığa mahkemeye hazırlanması için on günlük süre verilmekteydi.
- <sup>23</sup> Özellikle alt tabaka olmak üzere çeşitli sınıflara mensup kişilerden oluşan, sorun çıkarma konusunda uzmanlaşmış olan ve kendilerine verilen belli bir görev doğrultusunda hareket eden bu tür çetelerin önemli olaylardaki varlığı üzerine ayrıca bk. *Cic. Cat.* 4. 17; *Sall. Cat.* 50; *App. civ.* 2. 4. Görünüşe göre bunlar silahlı da olabilmektedir. Konu üzerine ayrıca bk. Lintott 1968, 76 vd.; Marshall 1985, 223; Crawford 1994, 106.
- <sup>24</sup> Bu *consuller*in sanık Cornelius'a destek vermeleri, kendilerinin onunla iyi ilişki içerisinde olmalarından ziyade, Cornelius'un Pompeius ile olan yakın ilişkisinden ve davanın Cornelius üzerinden Pompeius'u da hedef almasından kaynaklanmaktadır. *Consuller*in davalıya söz konusu desteği üzerine ayrıca bk. Marshall 1985, 227; Crawford 1994, 105; Seager 2002, 63 vd.
- <sup>25</sup> Ayrıca bk. Crawford 1994, 79 fr. 9; 10; 11.
- <sup>26</sup> *Maiestas* kapsamında suçlama bu sıralarda nadir olarak görülmüştür.
- <sup>27</sup> Alınan önlemler sayesinde teşebbüsün başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Griffin (1973, 209 dn. 131), 66 yılında Cornelius'un yargılanacağı gün, çetenin davayı açan Cominius kardeşleri ölümle tehdit etmesinde de Manilius'un parmağı olduğunu düşünmektedir. Krş. Ramsey 1985, 368 vd.
- <sup>28</sup> 66 yılındaki *consuller* Cornelius yargılandığı sırada onun tarafında yer alırken, 65 yılındaki *consuller* davalı Manilius ve Cornelius tekrar yargılandığı sırada bunların karşıtı bir tutum izlemişlerdir. Görünüşe göre Catilina ve Piso nedeniyle çıkabilecek karışıklıklara istinaden mahkemeyi kollayan *consuller*in *senatus* tarafından korunmasına yönelik önlem alınması üzerine bk. *Cass. Dio* 36. 44. 4. *Consuller*in mahkemeye nezaret etmeleri üzerine ayrıca bk. Marshall 1977a, 318 vdd.
- <sup>29</sup> Süreç üzerine bk. Crawford 1994, 33 vdd.
- <sup>30</sup> Daha önce iki kardeş bu süreçte yer almasına karşın, bu kez Publius Cominius bu eylemi gerçekleştirmiştir. Ancak Cicero'nun yaptığı etkili savunma (*Quint. Inst.* 8.

3. 2-3) sayesinde amacında başarılı olamamıştır. P. Cominius'un 46 yılında yaşamını kaybettiği düşünülmektedir. Bk. Cic. *Brut.* 271.
- <sup>31</sup> 66 yılında yaratılan kargaşa ortamı ve tehditler sonucunda Cornelius'un davasının düşmesinde olduğu üzere, Manilius da benzer bir yöntemi izleyerek davayı düşürmek istemiştir. Buna karşın bu düşüncesinde başarısız olması ve davadan da mahkûmiyet çıkması nedeniyle Cornelius, kendisinin ikinci defa yargılanması sırasında bu tarz bir kargaşa ortamı yaratmaktan kaçınmıştır ve yaratılmasına izin vermemiştir. Bu tutumundaki önemli etmenlerden biri de, yönetim kademesinde kendisini destekleyecek güçlü şahısların olmaması ve mevcut ortamın bu yıl aleyhine dönmesidir. Mahkemelerde olağanüstü koşulların gerçekleştiği ve kargaşanın olduğu durumlarda, davayı savunan Cicero'nun kendisini rahat hissetmemesi de, bunun nedenlerinden biri olabilir. Bk. Plut. *Cic.* 35. 2-4.
- <sup>32</sup> Verres'in savunmasını üstlenen kişidir. 69 yılında *consul* görevinde bulunmuştur.
- <sup>33</sup> Q. Caecilius Metellus Pius, Pompeius ile birlikte Sertorius'a karşı savaşmıştır. 80 yılında *consul* görevinde bulunmuştur.
- <sup>34</sup> 73 yılında *consul* görevinde bulunan M. Terentius Varro Lucullus, Mithradates'e karşı yürütülen savaşa komuta eden Lucullus'un kardeşidir.
- <sup>35</sup> Cornelius'a karşı tanıklık yapanlar üzerine ve adı geçen Lepidus'un 77 yılında *consul* görevinde bulunmuş olan Mamercus Aemilius Lepidus olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Sumner 1964, 41 vdd.
- <sup>36</sup> Cicero (*Vat.* 5) daha sonraları da, eski bir arkadaşı diye bahsettiği Cornelius'u savunmasına sahip çıkarken, onun bu davranışını kastederek yasa metnini sadece gözden geçirmek amacıyla okuduğunu dile getirerek onun eylemini önemsiz bir olay gibi göstermeye çalışmıştır. Krş. Quint. 5. 13. 25. Cornelius davadan aklanmakla birlikte, Cicero'nun bu açıklaması Cornelius'un eyleminin suç olduğuna işaret etmektedir. Değerlendirmeler için ayrıca bk. Marshall 1985, 228.
- <sup>37</sup> Globulus dava sürecinde, eski görevdaşı Cornelius tarafında yer almıştır. Gruen (1995, 265), Globulus'un bu tutumunun davanın kazanılmasında önemli bir rol oynadığını düşünmektedir.
- <sup>38</sup> Mahkemedeki jüri üç sınıf yani *senatus*, *equites* sınıfı ve *tribuni aerarii* temsilcilerinden oluştuğu için bunlardan bahsedilmektedir.
- <sup>39</sup> Plin. *epist.* 1. 20. 8.
- <sup>40</sup> Quintus Gallius 67 yılında *aedilis*, 65 yılında *praetor* olmuştur. Gallius *praetor* adayı iken *gladiator* gösterisi düzenlediği için, seçimlerde haksız rekabetin önüne geçmek amacıyla yasaklanan suçları işlediği gerekçesiyle 66 yılı ile *praetor* seçildiği 65 yılı arasındaki süreçte dava edilmiş ve kendisi Cicero tarafından savunulmuştur. Kendisi ve yargılama süreci üzerine bk. Balsdon 1963, 248 vd.; Ramsey 1980, 496 vdd.; Marshall 1985, 300 vd.; Crawford 1994, 143 vdd.; Lewis 2006, 295.
- <sup>41</sup> Buradaki ifade, edisyonu veya metni hazırlayan kimselerin yaptığı eklemelere karşılık gelen köşeli parantez içerisinde verilmekle birlikte söz konusu bu ifade Asconius'a aittir.

- <sup>42</sup> 66 yılında *tribunus plebis* olarak görev yaptığı sırada Pompeius'un doğuda olağanüstü yetkilerle görevlendirilmesini sağlayan C. Manilius kastedilmektedir. Aynı yıl *praetor* olarak görev yapan Cicero da bu yasayı savunan bir söylev vermiştir. Manilius özellikle Pompeius adına, *optimates* aleyhine yaptığı girişimlerle *optimates* kesimin önde gelenlerinin düşmanlığını kazandığı için, 66 yılı sonlarında görev süresi dolar dolmaz zimmet suçlamasıyla dava edilmiştir. Dava Manilius'a karşı açılmış olmasına karşın, dolaylı olarak Pompeius'a karşı yapılmış bir eylemdir. Bk. Val. Max. 12. 7; Plut. *Cic.* 9. Bu dava, görev süresinin dolmasına birkaç gün kalan Cicero'nun sorumlu olduğu birimde görülmüştür. Dava edilen bir kimseye normalde savunma süresi için on günlük bir hak tanınmasına rağmen, *praetor* Cicero gerek davanın kendi görev süresi dolmadan görülmesi gerekse de sanığın temize çıkmasını sağlamak için Manilius'a sadece bir günlük süre tanımıştır. Amacı anlaşılmadığı için başlangıçta Manilius taraftarları tarafından tehdit edilmekle ve hesap vermeye çağrılmakla birlikte, hem bu tutumu hem de sanığın savunmasını üstlenmesi ardından, bu kez *optimates* kesiminin şiddetli tepkisine maruz kalmış ve onu döneke diye suçlamışlardır. Cicero'nun girişimlerine karşın, dava sonraki yıla sarkmıştır. Cicero sonraki yıl *maiestas* suçlamasıyla da dava edilen Manilius'un savunmasını üstlenmemiş ve Manilius kendisine isnat edilen suçtan mahkûm olmuştur. Plut. *Cic.* 9. 4-6; Cass. Dio 36. 44. Ayrıca bk. Ward 1970, 546 vdd.; Phillips 1970, 595 vdd.; Rawson 1978, 75 vdd.; Crawford 1994, 33 vd.
- <sup>43</sup> Manilius'un yargılanması sürecini ele alan bu anlatımda Cominius davacı değildir. Buradaki davacı Cn. Minucius olduğu için, Cominius'un yargı sürecinin nasıl olduğunu anlamaya çalışması dile getirilmektedir. Bk. Marshall 1985, 230.
- <sup>44</sup> Asconius'un açıklamasından da anlaşılacağı üzere, Cicero burada kinaye yapmakta ve bu insanların içi doldurulmuş korkuluk kılıklı kof insanlar olduğunu ileri sürmektedir.
- <sup>45</sup> Davacı Metellus'un babası ile Curio arasındaki husumet bilindiği için, burada davanın iftira boyutunda olup olmadığına dair bir yemin ettirme söz konusudur.
- <sup>46</sup> Gaius Scribonius Curio 76 yılında *consul* olmuş, 75 yılından 72 yılına kadar Macedonia Eyaleti valisi olarak görev yapmış ve 61 yılında *ensor* olmuştur. Gençlik yıllarına karşılık gelen 97 yılı civarında muhtemelen şahsi sebeplerden dolayı, 98 yılında *consul* olan baba Q. Caecilius Metellus Nepos'u dava etmiştir. Bu metinden anlaşıldığına göre ölüm döşeginde olan baba Metellus intikam alınması adına, kendisiyle aynı adı taşıyan oğul Metellus'a Curio'yu dava etmesini vasiyet etmiştir. Curio'nun Macedonia valiliğinin bitmesiyle Roma'ya dönmesi ardından, muhtemelen valilik görevinde bulunduğu esnada yaptıklarına istinaden 72 ile 70 yılları arasındaki bir süreçte açtığı davayla oğul Metellus bu vasiyeti yerine getirmiştir. Buna karşın bir azatlıya kötü muamelede bulunan Metellus, dava ettiği Curio'nun eline karşı bir dava açabilme fırsatı vermiş ve davasından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Süreç için bk. Marshall 1977b, 87; Gruen 1995, 42; Marshall 1985, 230; Crawford 1994, 102 vd.
- <sup>47</sup> Burada 57 yılında *consul* olan Q. Caecilius Metellus Nepos kastedilmektedir. Bu Metellus'un 99 yılı civarında doğmuş olabileceği düşünülmektedir.

- <sup>48</sup> Cominius kastedilmektedir. Cümleden de anlaşılacağı üzere Cicero burada, kendisine vasiyet edilmesine ve davasının haklı gerekçelere dayandığına dair iki kez yemin etmiş olmasına rağmen, nasıl Metellus Curio'ya karşı suçlamadan vazgeçtiyse aynısını Cornelius'a karşı Cominius'un da yapabileceğini dile getiriyor.
- <sup>49</sup> Burada davacı tarafında yer alanlardan biri de 80 yılında Sulla ile birlikte *consul* olan Q. Metellus Pius'tur. Haliyle Pius, Sulla taraftarıdır ve Cornelius'un aksine Pompeius karşıtı bir politikacıdır. Cicero görünüşe göre özellikle büyük bir nüfuz sahibi olan Metellus ailesini incitmemek ve davada akılcı çözümler olabileceğini hatırlatmak adına, olayı yüz kızartıcı bir durum haline getirilmeden aktarmıştır (krş. Crawford 1994, 103).
- <sup>50</sup> Q. Caecilius Metellus Pius 80 yılında *consul* olmuş ve Pompeius'tan önce Sertorius'a karşı yürütülen mücadeleye komuta etmiştir. Bu mahkemede Cornelius karşısında hareket eden Metellus da budur.
- <sup>51</sup> Q. Caecilius Metellus Creticus 69 yılında *consul* olmuştur. Korsanlara karşı elde ettiği başarıya istinaden Creticus olarak adlandırılmıştır. Bu şahıslar üzerine bk. Marshall 1977b, 83 vdd.; 1985, 231 vd.
- <sup>52</sup> Q. Caecilius Metellus Celer. 102 yılı dolaylarında doğduğu düşünülmektedir. 60 yılında *consul* olmuştur.
- <sup>53</sup> 57 yılında *consul* olan Q. Caecilius Metellus Nepos.
- <sup>54</sup> Q. Caecilius Metellus Macedonicus. 143 yılında *consul* olmuştur. 148 yılında, *praetor* olduğu sırada Makedonia Krallığı'nda hak iddia eden Andriskos'a karşı elde ettiği başarıyla bilinmektedir.
- <sup>55</sup> Q. Caecilius Metellus Balaricus. 123 yılında *consul* olmuştur.
- <sup>56</sup> 98 yılında *consul* olmuştur. 60 yılında *consul* olan Q. Caecilius Metellus Celer ile kendisiyle aynı adı taşıyan ve 57 yılında *consul* olan Q. Caecilius Metellus Nepos'un babasıdır.
- <sup>57</sup> Söz konusu şahıs azat edilmiş olmakla birlikte, statüsü tartışmalı olduğundan dolayı, yasa gereği mahkemede kendisini savunamayacak durumdadır. Bu nedenle kendisine Curio sahip çıkmış ve onun hakkını savunmuştur.
- <sup>58</sup> Bu mutabakat daha çok, Nepos'un azat edilmiş birini dövmesi sonucunda Curio'nun karşı bir hamle elde etmiş olmasından dolayı kaynaklanmıştır.
- <sup>59</sup> Q. Caecilius Metellus Nepos kastedilmektedir.
- <sup>60</sup> Cominius'un Cornelius'a karşı suçlamalarından birini de bu oluşturmaktadır. 10 Aralık 67 tarihinde *tribunus plebis* olan Manilius aynı yılın sonlarında, azatlıların dört *tribuna* kaydolma düzenlenmesini değiştirerek bunların otuz beş *tribunus* hepsine, yani kendisini azat eden kimsenin olduğu *tribuna* kayıt olabildiğini ve sonrasında bunların oy kullanabilmesini sağlayan bir yasa önerisinde bulunmuş ve *Comptalia* sırasında bunun yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Yasanın onaylanması sırasında, nüfuzlarının azaltılacağı düşüncesiyle bu düzenlemeye karşı koyan *optimates* kesimi ile kölelerden ve azatlılardan oluşan Manilius taraftarları arasında yaşanan şiddet sırasında çok sayıda insanın ölmesi nedeniyle yasa onaylanmasından çok kısa bir süre sonra yani 66 yılının hemen başlarında yeni *consuller*in öncülüğünde *senatus* tarafından iptal edilmiştir. Konu üzerine bk. Cass.

- Dio 36. 42. 2-3. Ayrıca bk. Ward 1970, 546; Lott 2004, 49 vd.; Wiseman 2006, 338.
- <sup>61</sup> Bauman (1985, 22), ünlü hukukçu Servius Sulpicius Rufus'un bu süreçte, bazı kanun tasarılarının oluşturulmasında Manilius'a ve Cornelius'a yardım ettiğini düşünmektedir.
- <sup>62</sup> Azatlıların oy kullanabilmesine yönelik yapılan diğer girişimler üzerine bk. Crawford 1994, 106 vd.
- <sup>63</sup> Yeni vatandaş yapılan kimselerin ve azatlıların belli *tribus*lar yerine otuz beş *tribustan* herhangi birine, yani vatandaşlık veren veya azat eden kimsenin *tribusuna* kayıt olabilmelerini amaçlayan düzenleme kastedilmektedir. Sulpicius'un girişimleri, düzenlemeleri ve tutumunu değiştirmesi üzerine bk. Broughton 1952, 41; Mitchell 1975, 198 vdd; Marshall 1985, 233; Steel 2013, 91 vdd.
- <sup>64</sup> Krş. Cic. *Phil.* 8. 7. Ancak Cicero (*de Or.* 3. 11) genel olarak Sulpicius'a karşı olumsuz düşünceler taşımamakta ve onu yaşadığı dönemdeki en iyi hatiplerden biri olarak göstermektedir (Cic. *Har. Resp.* 41; *Brut.* 201).
- <sup>65</sup> Publius Sulpicius, 88 yılında *tribunus plebis* olarak görev yaptığı sırada görevinin ilk evrelerinde iyi işler yaptığı dile getirilmekle birlikte, daha sonrasında devlet için kötü faaliyetlerde bulunduğu iddia edilmiştir. Görevi sırasında, aleyhine girişimlerde bulunduğu Sulla'yı *consul* olmasına rağmen Roma'dan uzaklaştırmıştır. Sulla ise daha sonra topladığı orduyla Roma'yı kuşatmış ve Sulpicius'u görevi başındayken öldürmüştür.
- <sup>66</sup> Manilius 10 Aralık 67 tarihinde *tribunus plebis* olarak hizmet vermeye başlamıştır.
- <sup>67</sup> Yılın sonunda veya yeni yılın başında kavşaklar ve yol ağızları gibi yerlerde *Lares Compitales* onuruna kutlanan bir festivaldir. 67 yılındaki kutlama 29 Aralık'a denk gelmiştir. *Compitalia* üzerine bk. Flower 2017, 162 vdd. Zamanları değişen bu gibi diğer festivaller üzerine ayrıca bk. Coşkun-Abuagla 2016, 19. Bu festivale katılanların desteğini elde etmek ve yasanın geçmesi sırasında bir engelle karşılaşmamak amacıyla Manilius tarafından yasanın onaylanması için bu günün bilinçli olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu festival sırasında çalışmadığı için bir yasa görüşülmüyor ve onaylanmıyordu. Bu nedenle yasanın iptal edilmesindeki etkenlerden birisinin bu olduğu düşünülmektedir. Bk. Crawford 1994, 108.
- <sup>68</sup> Azatlıların *tribus*ların tamamına kaydolmasına olanak veren ve onlara oy kullanma hakkı tanıyan yasa.
- <sup>69</sup> Bu ifadeden, söz konusu *praetorun* Pompeius yanlısı olduğu anlaşılmaktadır.
- <sup>70</sup> Pompeius'un doğuda önemli bir görev için bulunmasının mimarı olan Manilius'u aklamak için olağan dışı bir yöntem izleyen Cicero başlangıçta onu savunma niyeti taşımasına, görünüşe göre bunun için de karşılıklı bir mutabakata varılmasına karşın (Q. Cic. *Com. Pet.* 51), Manilius'un Catilina, Piso ve Crassus gibi kendisinin düşmanlarıyla işbirliği içerisine girmesi nedeniyle bu tutumundan vazgeçmiştir. Konu üzerine ayrıca bk. Ward 1970, 556. Metinde geçen büyük adamlar üzerine detaylı bir değerlendirme için bk. Crawford 1994, 110.
- <sup>71</sup> Gaius Aurelius Cotta. 75 yılında *consul* görevinde bulunduğu esnada, *tribunus*

- plebis* olarak görev yapan daha önceki görevlilere seçim yoluyla gelinen üst makamlara ulaşabilmenin önünü tekrar açmıştır.
- <sup>72</sup> Özel hukuka yönelik bu kanun hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Metinde hemen alttaki açıklamada da işaret edildiği üzere, söz konusu yasa C. Cotta'nın kardeşi M. Cotta tarafından 74 yılında iptal edilmiştir.
- <sup>73</sup> Lucius Aurelius Cotta mahkemelerdeki jüri üyeliği konusunda *senatusun* üstünlüğüne 70 yılında *praetor* iken son vermiştir.
- <sup>74</sup> Gaius Aurelius Cotta 75, Marcus Aurelius Cotta 74 ve Lucius Aurelius Cotta 65 yılında bu makama erişmiştir.
- <sup>75</sup> 95 yılındaki *consuller* Lucius Licinius Crassus ve Quintus Mucius Scaevola tarafından çıkarılan kanun Roma vatandaşlığını illegal bir şekilde almış olanların yargılanmasını içermektedir. Burada belirtildiği üzere, bu düzenleme müttefikler savaşının çıkmasındaki en önemli nedendi. Ayrıca bk. Tweedie 2012, 123 vdd.
- <sup>76</sup> Ayrıca bk. Cic. *Balb.* 54.
- <sup>77</sup> Savaş dört yıl sonra, yani 91 yılında başlamıştır.
- <sup>78</sup> Ayrıca bk. Crawford 1996, 13 vdd.; Sandberg 2001, 93.
- <sup>79</sup> 109 yılında *consul* görevinde bulunmuşlardır. Savaşa komuta eden M. Iunius Silanus, aynı yıl içerisinde Cimbri kavmi tarafından bozguna uğratılmıştır. Bundan dolayı Domitius Ahenobarbus kendisini dava etmesine karşın, davadan bir sonuç çıkmamıştır. Ancak Silanus ile Ahenobarbus arasında, Ahenobarbus'un babası ile iyi ilişkiler kurmuş olan Gallia'daki yandaşlarına karşı kötü davranması nedeniyle sorun yaşanmıştır. Bu dava sırasında Cornelius'un karşısında yer alan ve 80 yılında *consul* görevinde bulunan Q. Metellus Pius'un babası olan Q. Caecilius Metellus Numidicus da aynı yıl Numidia kralı Iugurtha'ya karşı yapılan savaşa komuta etmiştir. Marius'u da *legatusu* olarak bu savaşa götürmüştür. Kendisi görev süresinin sonrasında da sürdürdüğü savaşa istinaden Numidicus olarak adlandırılarak onurlandırılmakla birlikte, bölgedeki asıl başarılar Marius tarafından kazanılmıştır.
- <sup>80</sup> 91 yılında *tribunus plebis* M. Livius Drusus tarafından çıkarılan kanunlar. Kendisinin en büyük destekçisi L. Licinius Crassus'un ölümü ardından, takındığı tutumdan dolayı *senatusun* kendisine birden bire desteğini kesmesi veya arka çıkması üzerine, *consul* L. Marcius Philippus 91 yılının Eylül ayı sonlarında bu kanunları iptal etmiştir. Bu yasaların yürürlükten kaldırılması üzerine bk. Dart 2014, 88 vdd. Drusus yasaları için mücadelesini sürdürmekle birlikte, yasalarının iptal edilmesinden çok kısa bir süre sonra öldürülmüştür. Bk. Marshall 1985, 243 vd.
- <sup>81</sup> İstenmeyen yasaların yürürlükten kaldırılması üzerine bk. Lintott 1968, 132 vdd.
- <sup>82</sup> *Ambitus* genellikle rüşvet olarak algılanmakla birlikte bu tür yasalar, bir adayın yürüttüğü seçim kampanyası sırasında rüşvet vermesi dışında yaptığı diğer usulsüzlükleri de kapsamaktadır. Bu nedenle bu kelime rüşvet yerine usulsüzlük şeklinde çevrilmiştir.
- <sup>83</sup> Krş. Cass. Dio 36. 38. 1-2.
- <sup>84</sup> P. Cornelius Scipio Africanus'un 194 yılında *consul* olduğu sırada, gösterilerde ayrıcalık da sağlayan iyi konuma sahip oturma yerlerini *senatorlara* tahsis eden söz



- konusu bu düzenlemesinden kendisinin de rahatsızlık duyması kastedilmektedir. Ancak bunun ilk kez *ludi Megalenses* yerine *ludi Romani* sırasında uygulandığı da aktarılmaktadır. Süreç ve çelişkilerin değerlendirmesi üzerine bk. von Ungern-Sternberg 2006, 185 vdd.
- <sup>85</sup> Valerius Antias kastedilmektedir.
- <sup>86</sup> Scipio'nun o yılın *ensorları* tarafından ikinci kez *princeps senatus* olarak anılması nedeniyle kendisinin buna sessiz kaldığı belirtilmektedir. Bk. Marshall 1985, 247.
- <sup>87</sup> Burada Fenestella'nın kastedildiği düşünülmektedir. Konu üzerine bk. Marshall 1985, 247. Ancak cümleden de anlaşılacağı üzere Asconius bahsi geçen yazardan farklı bir düşünce içerisindedir.
- <sup>88</sup> Yasanın görüşme faslının artık sona erdiğinin işaret edilmesi ardından oy hakkı olmayan insanlar ile oyunu kullanacak kişilere yönelik ayrılıp gitme talebinde bulunduğu zaman, *veto* olanağının ortadan kalktığı anlaşılmaktadır (Taylor 1991, 145 dn. 37).
- <sup>89</sup> Söz konusu boşluk için, bir alt paragrafta anlatıldığı şekilde bir tamamlama önerisi bulunmaktadır. ... *quamdiu cives nondum in suas quisque tribus suffragii ferundi transferuntur* ... Buna göre burası "...vatandaşlar oy vermek üzere kendi tribuslarına henüz sevk edilmeden önce her bir kimse ..." olarak çevrilebilir. Değerlendirme üzerine bk. Kunkel – Wittmann 1995, 215 dn. 398.
- <sup>90</sup> *Situla* kelimesinden türetilmiş olan *sitella*, önerilerin yasalaşması esnasında kura çekme amacıyla kullanılan testi, vazo veya kavanoz gibi bir tür kap için kullanılan terimdir. Söz konusu kabın içerisine kura işlemi sırasında su dökülmekte ve oy kullanacak olan birimin yerini saptamak amacıyla, bunun içerisine *tribusların* veya *centuriaların* isminin yazılı olduğu ahşap toplar atılmaktaydı. Bunun çalınması durumunda oylamanın durabileceği belirtilmektedir. Bk. Taylor 1991, 75.
- <sup>91</sup> Tasarının görüşülmesi ve kabul edilmesi sürecinde yapılabilecek *veto* olanakları üzerine bk. Taylor 1991, 74 vd.
- <sup>92</sup> Aulus Gabinius ile Cornelius'un eylemleri karşılaştırılmakta ve Cornelius'un eyleminin, sıraladığı bütün bunları yapmasına rağmen başına bir şey gelmeyen Aulus Gabinius'un yaptıklarından daha kabul edilebilir olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca bk. Crawford 1994, 120; Arena 2012, 128.
- <sup>93</sup> Aulus Gabinius 67 yılında bir ilerlemenin kaydedilemediği korsanlarla ve haydutlarla mücadeleye olağanüstü yetkilerle Pompeius'un atanmasını talep eden bir tasarı sunmuştur. Bu sıralarda Pompeius taraftarı olmaları ikisinin ortak noktasıdır. Gabinius 58 yılında *consul* görevinde bulunmuştur.
- <sup>94</sup> Cornelius ile aynı tarihte bu makamda bulunmuşlardır. Bu süreçte *senatusun* çıkarları doğrultusunda hareket eden Trebellius bir diğer *tribunus plebis* L. Roscius Otho ile birlikte Pompeius'un görevlendirilmesine karşı çıkmıştır. Onun görevlendirilmesi amacıyla çok cüretkâr bir tutum izleyen Gabinius'a Trebellius aynı şekilde karşılık vermek istemesine karşın çoğunluğu sağlayacak olan on sekizinci *tribus* ile tehdit edilmesi sonrasında katı tutumundan vazgeçmek zorunda kalmıştır.
- <sup>95</sup> Sözüde durmaması üzerine ayrıca bk. Cass. Dio 36. 24. 4.

- <sup>96</sup> Tiberius Gracchus'un M. Octavius'u görevinden azlettirmesi üzerine ayrıca bk. Cic. *Mil.* 72; *leg.* 3. 24.
- <sup>97</sup> Böyle bir işlemin gerçekleştirilmesi için otuz beş *tribusun* on sekizinin onayı gerekmektedir.
- <sup>98</sup> Yasanın görüşülmesi ve kabul edilmesi sırasında yaşanan bu sürecin anlatımı için ayrıca bk. Cass. Dio 36. 30.
- <sup>99</sup> *Senatusta* bir kimsenin yasadan muafiyet elde etmesi adına gerçekleştirilen oturlara katılımın çok düşük düzeyde olmasına bağlı olarak dokunulmazlığın elde edilmesi çok kolay olduğu için, söz konusu kararın görüşülmesini ve sonrasında oylanmasını zorlaştırmak adına böyle bir yöntem izlenmiştir.
- <sup>100</sup> Cornelius'un mahkûm edilmesi için uğraş veren önde gelenler yani Q. Hortensius, Q. Catulus, Q. Metellus Pius, M. Terentius Varro Lucullus ve Mamercus Aemilius Lepidus isimli şahıslar kastedilmektedir.
- <sup>101</sup> Cornelius'un mahkûm edilmesi için uğraş veren ileri gelenler Cornelius'un davası sırasında hukukun üstünlüğünü ve mahkemelerin varlığını savunmalarına karşın, bunların Faustus'un davasında mahkemeyi devre dışı bırakmayı veya dikkate almamayı istemeleri eleştirilmekte ve bu şahıslar tutarsızlıkla suçlanmaktadır. Bk. Marshall 1985, 252.
- <sup>102</sup> Cicero, Cornelius'un yasalardan muafiyet veya imtiyaz elde etmeye yönelik iki yüz yeter sayısını arayan yeni düzenlemesinin sağladığı faydayı, Faustus Sulla aleyhine dava açılmasının engellenemediğini örnek göstererek ortaya koymuştur. Ayrıca Cornelius'un bu düzenlemesiyle, güç sahibi kimseler tarafından yasalara yönelik karar almanın veya yasaları yok sayarak imtiyaz elde etmenin eskisi gibi kolay olmayacağını ifade etmiştir. Konu üzerine ayrıca bk. Marshall 1985, 252 vd.; Crawford 1994, 121 vd.; Lewis 2006, 278 vd.
- <sup>103</sup> Cicero burada Cornelius'un yürürlüğe soktuğu yasayı, Faustus Sulla üzerinden bir ikilem yaratarak savunmaktadır. Oğul Sulla'nın dava edilmekten kurtarılamadığını belirterek Cornelius'un yeni düzenlemesinin faydalı olduğunu savunurken, oğul Sulla'nın yargılanması konusunda halk yanlılarından farklı düşündüğünü belirtmektedir. Cicero burada Sulla yanlısı bir tutum izlemekte ve koşullardan dolayı Sulla'nın o esnada yargılanmasının uygun olmadığını ileri sürmektedir. Aslında aynı konuda, halk yanlıları ve *optimates* lehine olabilecek bir tutum izlemesi nedeniyle, kendi davası için de bir yarar elde etmiş oluyordu.
- <sup>104</sup> Faustus Sulla bir *tribunus plebis* vasıtasıyla 66 yılında dava edilmiştir (Cic. *Cluent.* 94). Yeni düzenlemede bir şahıs adına *senatusta* imtiyaz elde etmek için iki yüz yeter sayısının aranması nedeniyle, Sulla kendisine dava açılmasından kurtulamamıştır. Cicero jürinin o sıralarda güçlü olan halk yanlıları tarafından etkilenebileceği gerekçesiyle, mahkeme öncesindeki bir *contioda* Sulla'yı o esnada yargılanmanın zamanlama açısından doğru bir düşünce olmadığını belirtmiştir. Mahkeme gerçekleştiği zaman da, dava jürisi onun görüşünü dikkate alarak, ön yargıdan uzak durulması gerekçesiyle davayı ertelemiştir. Konu üzerine bk. Marshall 1985, 252 vd. ve 255. Cicero'nun Faustus Sulla'yı savunması üzerine bk. Crawford 1984, 61 vdd.

- <sup>105</sup> Roma'nın bu esnada sürekli savaş halinde olmasına bağlı olarak, sayıları aşırı şekilde artan askerlere ödeme yapmak zorunda kalması ve iç siyasette yaşanan iktidar çekişmelerinin yarattığı istikrarsızlık bunun en önemli etkenleridir. Para kıtlığı üzerine bk. Marshall 1985, 254; Lewis 2006, 278 vd.
- <sup>106</sup> Zamanında Sulla'ya çok yakın olan ve halen nüfuzunu koruyan kimselerden bahsedilmektedir.
- <sup>107</sup> 90 yılında *tribunus plebis* olarak görev yapan Q. Varius Severus Hybrida tarafından yürürlüğe sokulmuştur ve düzenleme *lex Varia de maiestate* ismiyle bilinmektedir. Müttefikleri isyana teşvik edip yardım yapanların cezalandırılması hedef alınmıştır. Bu yasa kapsamında dava edilenler ve hüküm giyenler üzerine bk. Broughton 1952, 26 vd.; Marshall 1985, 255 vd. 90 yılı başlarında yürürlüğe giren bu yasa üzerine bk. Gruen 1965, 59 vdd.
- <sup>108</sup> 90 yılında *tribunus plebis*, 81 veya 80 yılında *praetor*, 76 yılında ise *consul* olarak görev yapmıştır. 90 yılındaki görevi sırasında işlediği suçlardan dolayı yargılanmak istenmiştir. Ancak metinden de anlaşılacağı üzere bu gerçekleşmemiştir.
- <sup>109</sup> 66 yılında *consul* olan L. Volcacijs Tullus'un babası olabileceği düşünülmektedir. Konu üzerine bk. Marshall 1985, 260; Crawford 1994, 124.
- <sup>110</sup> Söz konusu bu olay Cn. Cornelius Dolabella 81 yılında *praetor* olduğu sırada gerçekleşmiştir. Cicero, Cornelius'un *praetor*lara yönelik düzenlemesini kastederek, eğer Cornelius'un düzenlemesi daha önce çıkmış olsaydı, Dolabella'nın keyfiyet doğrultusunda Volcacijs hakkında haksız bir hüküm vermemiş olacağını belirterek Cornelius'un düzenlemesini övmektedir. Bk. Crawford 1994, 124.
- <sup>111</sup> Kim olduğu bilinmiyor.
- <sup>112</sup> Cicero, Cornelius'un *praetor*ların görevlerine başlamadan önce ilan ettikleri bildirilerine sadık kalmalarını hayata geçiren düzenlemesini savunurken, özgür bir insan olduğunu dile getirmekle birlikte, yine de bir talep sonucunda keyfiyet doğrultusunda karar verebilen Sisenna'ya göndermede bulunmakta ve muhtemelen Cornelius'un azatlısı olan P. Scipio'ya kalan mülkleri Sisenna'nın vermemesini eleştirmektedir. Konu üzerine bk. Lintott 1977, 184 vd.; Marshall 1985, 260; Crawford 1994, 124.
- <sup>113</sup> Aynı zamanda tarihçi kimliğiyle bilinen L. Cornelius Sisenna, 78 yılında hem *praetor urbanus* hem de *praetor peregrinus* olarak görev yapmış ve 67 yılında Pompeius komutasında görev yaparken hastalanması nedeniyle Krete dolaylarında hayatını kaybetmiştir. Kendisi ve eserleri hakkında bk. Rawson 1979, 327 vdd.; Brennan 2000, 484.
- <sup>114</sup> *Divisores*: Seçim kampanyası sırasında ilgili aday adına hareket eden ve seçim desteği kazanmak için onun adına harcamalarda veya çeşitli faaliyetlerde bulunan kişilerdir.
- <sup>115</sup> Calpurnius Piso'nun daha yumuşak olduğu gerekçesiyle benimsenmeyen yasası kastedilmektedir. Ayrıca bk. Cass. Dio. 36. 39. 1.
- <sup>116</sup> Cicero burada görünüşe göre, eğer Cornelius'un seçimlerdeki usulsüzlüğü önlemeye yönelik katı yasası çıksaydı, mevcut adayların kampanyaları sırasında suç

meyletmeyeceklerini belirtmektedir (bk. Crawford 1994, 125). Çünkü P. Autronius Paetus ile P. Cornelius Sulla 65 yılı için *consul* seçilseler de, daha sonra suçlu bulunmuşlar ve kazandıkları *consul* olma hakkından men edilmişlerdir. Her ne kadar adaylar Calpurnius'un düzenlemesi uyarınca haklarını kaybetse de, bu durum ilgili soruna yönelik yapılan düzenlemede boşluk olduğuna işaret etmektedir. Cicero da 64 yılında, *consul* seçimi öncesinde *senatusta* yaptığı konuşmada bu soruna yönelik yeni bir yasanın çıkmamasından dolayı memnuniyetsizliğini açıkça yansıtmamış olmakla birlikte (*Asc. Tog. Cand. 79 / 88*), seçim kampanyası sırasında adaylar ve onların yandaşları tarafından yapılabileceklerin çerçevesinin yeterince açık saptanmamasından yakındığı gözlemlenmektedir. Buna karşın 63 yılında ise, mevcut yasanın seçimler için yeterince ağır koşullar içerdiğini belirtmiştir. Bk. Cic. *Mur.* 46.

- <sup>117</sup> Seçimle elde ettiği *consul* olma hakkını dava sonucunda kaybeden Sulla'yı 62 yılında savunmuştu.
- <sup>118</sup> 65 yılı için *consul* seçilen P. Autronius Paetus ile P. Cornelius Sulla'nın seçim kampanyası sırasında usulsüzlük yaptıkları gerekçesiyle kazandıkları *consul* olma hakkından men edilmeleri ardından bunları dava eden diğer adaylar, yani L. Cotta ile L. Torquatus bunların yerine *consul* seçilmişlerdir.
- <sup>119</sup> Bu ismi taşıyan bir *collegiumun* varlığına dair değerlendirmeler üzerine bk. Santangelo 2007, 96 vdd.
- <sup>120</sup> Bu yasalar 64 yılından sonraki dönemde çıkarılmıştır.
- <sup>121</sup> Bu söz, 133 yılında *pontifex maximus* Publius Scipio Nasica tarafından Tiberius Gracchus'un eylemlerinden dolayı söylenmiştir. Bk. Val. Max. 3. 2. 17. Krş. Vell. 2. 3. 1; Plut. *Tib. Gracch.* 19. 3. Detaylı bir değerlendirme için ayrıca bk. Wiseman 2006, 336 vd. Sadece *pontifex maximus* olmasına ve resmi bir vazifesi olmamasına karşın Nasica, Tiberius Gracchus'un öldürülmesine neden olmuştu.
- <sup>122</sup> Cornelius'un çıkarmak istediği seçim usulsüzlüğüne yönelik yasaya istinaden *consul* Calpurnius Piso da kendi yasa önerisini hazırlamıştı. Ancak *praetor* seçimlerinin iki kez ertelenmesine neden olan bu yasa tasarısının görüşülmesi esnasında, mevcut tasarının kendilerine de dokunması nedeniyle kalabalık bir *divisores* grubu kaba kuvvet yoluyla kendisine engellemede bulunmuş ve onu *forumdan* kovmuştur. Piso daha sonra kalabalık bir koruma ordusu eşliğinde geri gelmiş ve önerisinin yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Konu üzerine ayrıca bk. Cass. Dio 36. 38; 36. 39. 1. Piso, *consul* olmayı mevcut seçim kampanyasına aykırı bir tutum izleyerek başarmıştır. Bu nedenle seçim kampanyalarında adaylara yönelik katı kurallar getirmesi, kendi yaptıklarına tezatlık oluşturmuştur.
- <sup>123</sup> Manilius'un azatlıların oy kullanmasına dair öneride bulunduğu yasaya gönderme yapıyor.
- <sup>124</sup> Manilius kastedilmektedir.
- <sup>125</sup> Mahkemede karar verecek olan jüri kastedilmektedir.
- <sup>126</sup> *Tribunus plebis* biriminin yetkilerinin arttırılması ve güçlendirilmesi kastedilmektedir. Konu üzerine ayrıca bk. Broughton 1952, 126.
- <sup>127</sup> 494 yılına karşılık gelmektedir.

- <sup>128</sup> *Tribunus plebis* makamı kastedilmektedir. Süreç ve bu makamın gücü üzerine ayrıca bk. Cic. *leg.* 3. 19; 3. 20; 3. 21; 3. 22; 3. 23; 3. 24; 3. 25; 3. 26.
- <sup>129</sup> *Tribunus plebis* makamının oluşturulması kastedilmektedir. A. Verginius Tricostus Caeliomontanus ile T. Veturius Geminus Cicurinus 494 yılında *consul* olarak görev yapmışlardır.
- <sup>130</sup> 449 yılında gerçekleşmiştir.
- <sup>131</sup> Burada antik dönemin en acıklı olaylarının bir tanesinden bahsedilmektedir. 449 yılında gerçekleşen bu olayda, *decemvir* biriminin nüfuz sahibi bir üyesi olan *patricii* sınıfına mensup Appius Claudius, Verginia isimli bir kızıdan hoşlanmasına karşın, ondan aşkına bir karşılık görmemiştir. Bunun üzerine onun adına hareket eden Marcus Claudius isimli bir şahıs, Verginia normalde özgür bir kız ve başka biriyle nişanlı olmasına karşın onun Appius ile evlenmesini sağlamak için, *forum*da gördüğü zaman kızı kolundan tutmuş ve kendisinin kölesi olduğunu iddia ederek onu alıkoymuştur. Bu olay nedeniyle büyük bir kargaşanın yaşanması sonucunda, Appius kendisinin başkanlık ettiği duruşmada kızın, kendisinin adamı olan Claudius'ta kalmasına hükmetmiştir. *Plebs* sınıfından bir *centurio* olan baba Verginius kızını geri almak için elinden bir şey gelmeyeceğini anlayınca, kızını kendi eliyle öldürmüştür. Bu gelişmelerin ardından oluşan tepki sonucunda *decemvir* birimi kaldırılmıştır.
- <sup>132</sup> 100 yılı başlarında yürürlüğe girmiştir. Eyaletlerde valilerin otoritesini kısıtlayan yeni koşullar içermektedir.
- <sup>133</sup> Bu yasalarla *populusa* bazı haklar tanınmıştır.
- <sup>134</sup> 137 yılında *tribunus plebis* L. Cassius Longinus Ravilla tarafından çıkarılan ve *lex Cassia Tabellaria* olarak bilinen yasa. Bu kanunla, yargılamalarda gizli oy kullanmanın kapsamı, vatana ihanet suçu dışında bırakılacak şekilde genişletilmiştir.
- <sup>135</sup> Söz konusu yasa 104 yılında *tribunus plebis* L. Cassius Longinus tarafından çıkarılmıştır.
- <sup>136</sup> Söz konusu kişi 106 yılında *consul* görevinde bulunan Q. Servilius Caepio isimli şahıstır. 6 Ekim 105 tarihinde, 105 yılında aynı zamanda *consul* görevinde bulunan Cn. Mallius Maximus ile birlikte Arausio yakınlarında *Cimbri* kavmine karşı yaptığı savaşta ağır bir mağlubiyet almıştır. Caepio'nun, Roma'nın müttefiklerinin altınlarını zimmetine geçirmekle suçlanması üzerine, 104 veya 103 yılında *tribunus plebis* olan C. Norbanus'un girişimiyle kendisi *imperium* yetkisinden mahrum bırakılmış ve yargılanması ardından hapisaneye gönderilmiştir. Buna karşın 103 yılında *tribunus plebis* L. Reginus sayesinde Smyrna'ya sürgüne giderek ölüm ve hapis cezasından kurtulmuştur. Konu üzerine bk. Lintott 2006, 109.
- <sup>137</sup> Soylular kastedilmektedir.
- <sup>138</sup> 75 yılında *consul* Gaius Aurelius Cotta tarafından çıkarılan düzenleme. Metinden de anlaşılacağı üzere, daha önce *tribunus plebis* görevinde bulunmuş kimselere daha üst seviyedeki makamlara seçim yoluyla ulaşmanın önündeki engel kaldırılmıştır. Ayrıca bk. Cass. Dio 36. 38. 2.

- <sup>139</sup> Mahkemelerde jüri üyeliği konusunda *senatus* üstünlüğüne son veren ve 70 yılında *praetor* Lucius Aurelius Cotta tarafından çıkarılan *lex Aurelia Iudiciaria* isimli düzenleme.
- <sup>140</sup> Bu konuşmadan önceki iki yıl kastedilmektedir. *Tribunus plebis* L. Roscius Otho tarafından 67 yılı başlarında çıkarılmıştır. Ayrıca bk. Iuv. *Sat.* 3. 159; Liv. *perioch.* 99. 2.
- <sup>141</sup> Bu düzenleme buradan da anlaşılacağı üzere, *equites* sınıfına eski kazanımlarının bir iadesi olarak görüldüğü gibi (Vell. 2. 32. 3; Cic. *Mur.* 40), Otho'nun getirdiği bir yenilik olarak da değerlendirilmektedir. Bk. Plut. *Cic.* 13. 2-3. Konu üzerine ayrıca bk. Marshall 1985, 272.
- <sup>142</sup> *Lex Plautia iudicaria* olarak da bilinmektedir. Bu yasa uyarınca mahkemelerde görev yapan jüri üyeleri büyük ölçüde *senatorlar* arasından ve *equites* sınıfından seçilmiştir. Bunun yanında, sayıca daha az olmakla birlikte bazen *plebs* sınıfından kimseler de onlarla beraber jüri üyesi olarak görev yapmaya başlamışlardır. Normalde mahkemelerde *senatus* kesiminin jüri üyesi olarak yer almasına Gaius Gracchus tarafından son verilmiş ve sadece *equites* sınıfı bu görevi icra etmiştir. Sulla'nın önyak olduğu bu düzenleme görünüşe göre özellikle *publicani* biriminin mahkemelerdeki gücünü kırma amacını taşımaktaydı.
- <sup>143</sup> Pompeius Strabo, Pompeius Magnus'un babasıdır. 89 yılında *consul*, 88 yılında ise *proconsul* olarak görev yapmıştır. Cicero da kariyerine Pompeius Strabo komutasında başlamış ve aralarında çok güçlü bir bağın olduğu Pompeius ile ilişkisini bu sıralarda kurmuştur. Badian (1969, 465 vdd.) bu kişinin Pompeius Strabo yerine 90 yılında *tribunus plebis* olarak görev yapan Cn. Pomponius olduğunu belirtmektedir. Aslında söz konusu mahkemenin gerçekleştiği yılda Pompeius Strabo'nun kendisine dokunulmazlık sağlayan bir görevde bulunması yanında, Cicero'nun Pompeius'a karşı büyük bir hayranlık duyması ve daha da önemlisi Pompeius'tan bu sıralarda *consul* olma yolunda büyük beklentiler içerisinde olması dahi, bu kişinin Pompeius Strabo olamayacağına işaret etmektedir. Adı geçen kişi için çok ağır ifadeler kullanan Cicero bu örneği, Cornelius'un davası ile benzerlik taşıması nedeniyle vermektedir. Hem söz konusu kişi hem de Cornelius *maiestas* kapsamında yargılanmıştır. Cicero burada, nefret edilen bir kimse olmasına rağmen, karışık jüri önünde yargılanması sayesinde aklanmış ilgili şahsın durumundan yararlanmaya çalışmıştır. Süreç üzerine bk. Crawford 1994, 134 vd.
- <sup>144</sup> 89 yılında *consul* olarak görevde bulunmuşlardır.
- <sup>145</sup> Mahkemelerdeki jüri üyeleri kastedilmektedir.
- <sup>146</sup> Marcus Lucullus ile Mamercus Aemilius Lepidus Livianus kastedilmektedir. Bunlar, ilk mahkeme sırasında tanık olarak ifadelerini vermemişlerdir. Konu üzerine ayrıca bk. Crawford 1994, 139.
- <sup>147</sup> 104 yılında *tribunus plebis* görevinde bulunan Cn. Domitius Ahenobarbus kastedilmektedir. Babasının ölümüyle boşalan *pontifex* kurulu veya *augur* üyeliğine kendisinin alınmamasına içerleyen Ahenobarbus buna Scaurus'un neden olduğunu düşündüğü için, Lanuvium'daki Penates kültünü kastederek görevi sıra-

sında dini unsurlara karşı görevini layıkıyla icra etmediği gerekçesiyle onun yargılanmasına vesile olmuştur. Ancak bu girişiminden sonuç alamamış ve Scaurus çoğunluğun oyuyla aklanmıştır.

- <sup>148</sup> Domitius Ahenobarbus'un soyu *plebs* sınıfına dayanmakla birlikte, kendi soyunda *consul* mertebesine ulaşan birisi olduğu için, soylu olarak nitelendirilmektedir. *Plebs* sınıfına mensup bir kimse *consul* olmayı başardığında, kendi soyundan gelecek olanlara önemini hiç kaybetmeyecek, büyük ve çok değerli bir miras bırakmış oluyordu. Çünkü artık *homo novus* olarak hor görülmeyen bu gibi kimselerin soyundan gelenlerin *consul* olabilmesi çok daha kolay olmaktaydı. Burada, kendisi gibi olanların desteği vurgulanmaktadır.
- <sup>149</sup> Diğer dini birimlerde de olduğu üzere, Domitius Ahenobarbus'un talip olduğu *pontifex* ya da *augur* biriminden, bir ölüm veya olağanüstü farklı bir durum nedeniyle bir üye boşalması durumunda yeni üye, ilgili birime üye diğer rahiplerin kararıyla belirlenmekteydi. Kendisinin durumuna içerleyen Domitius, söz konusu birime katılacak üyenin halk tarafından seçilip atanmasına olanak veren ve *lex Domitia de Sacerdotiis* olarak bilinen düzenlemeyi yürürlüğe sokmuştur. Bunun için de on yedi *tribus* yeterliydi. Kendisi, bu yasanın yürürlüğe girmesinden çok kısa bir sonra, yani 103 yılında *pontifex maximus* olarak seçilmesiyle istediğini elde etmiştir. Konu üzerine bk. Beard 1990, 22 vd.; Millar 1998, 91 vd.
- <sup>150</sup> Q. Lutatius Catulus 78 yılında *consul*, 75 yılında *ensor* olarak görev yapmıştır.
- <sup>151</sup> *Optimates* kesimi kastedilmektedir.
- <sup>152</sup> İsyancı olarak Tiberius Gracchus kastedilmektedir.
- <sup>153</sup> Terpolius kastedilmektedir.
- <sup>154</sup> 77 yılı.
- <sup>155</sup> C. Marius ile C. Fimbria'nın *consul* olma zamanı 104 yılına tekabül ettiği için bir sayım hatası bulunmaktadır. Bu durumda davanın görüldüğü 65 yılından geriye gidildiği zaman, bunun 39 yıl önce olduğu anlaşılmaktadır.
- <sup>156</sup> Val. Max. 8. 5. 4.

## BİBLİYOGRAFYA

## Antik Kaynaklar

- App. civ. (= Appianus, *Rhomaika, Bella Civilia*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian's Roman History*, vols. I-IV. Trans. H. White. Cambridge, Mass.-London 1912-1913 (The Loeb Classical Library).
- Asc. Tog. Cand. (= Quintus Asconius Pedianus, In Senatu in Toga Candida contra C. Antonium et L. Catilinam Competitores)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: A. C. Clark, *Q. Asconii Peditani Oratium Ciceronis Quinque Enarratio*, Oxford 1907.  
M. Oktan, "Quintus Asconius Pedianus, In Senatu in Toga Candida contra C. Antonium et L. Catilinam Competitores: Senatus'ta Adaylık Toga'sıyla Rakipleri C. Antonius ve L. Catilina Aleyhine Konuşma". *Libri II* (2016) 147-180.
- Cass. Dio (= Cassius Dion, *Rhomaika*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*. Trans. R. Gardner. London 1914-1927 (The Loeb Classical Library).
- Cic. Att. (= Cicero, *Epistulae ad Atticum*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Letters to Atticus*. Trans. E. O. Winstedt. London-New York 1960-1962 (The Loeb Classical Library).
- Cic. Balb. (= Cicero, *pro L. Corn. Balbo Oratio*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Oratio pro Balbo*. Trans. R. Gardner. London - New York 1958 (The Loeb Classical Library).
- Cic. Brut. (= Cicero, *Brutus*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Brutus*. Trans. G. L. Hendrickson. London - New York 1971 (The Loeb Classical Library).
- Cic. Cat. (= Cicero, *Orationes In Catilinam*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *M. Tulli Ciceronis Orationes, Vol. 1: Pro Sex. Roscio; De Imperio Cn. Pompei; Pro Cluentio; In Catilinam; Pro Murena; Pro Caelio*. Ed. A. C. Clark. Oxford 1905.



- M. Oktan, *M. Tullius Ciceronis, In L. Catilinam: L. Catilina Söylevi*. İstanbul 2016.
- Cic. *Cluent.* (= Cicero, *Pro A. Cluentio Habito Oratio ad Iudices*)  
Kullanılan Metin: *M. Tulli Ciceronis Orationes, Vol. 1: Pro Sex. Roscio; De Imperio Cn. Pompei; Pro Cluentio; In Catilinam; Pro Murena; Pro Caelio*. Ed. A. C. Clark. Oxford 1905.
- Cic. *de Inv.* (= Cicero, *de Inventione*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Cicero, de Inventione, de Optimo Genere, Oratorium Topica*. Trans. H. M. Hubbell. Cambridge, Mass.-London 1968 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *de Or.* (= Cicero, *de Oratore*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Cicero, de Oratore Books I-II*. Trans. E. W. Sutton, Completed with an Introduction by H. Rackham. Cambridge, Mass.-London 1942 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Fam.* (= Cicero, *Epistulae ad Familiares*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Cicero, Letters to Friends*. Trans. D. H. Shackleton Bailey. Cambridge, Mass.-London 2001 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Font.* (= Cicero, *pro M. Fonteio Oratio*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Speech on Behalf of Marcus Fonteius*. Trans. N. H. Watts. London - New York 1931 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *leg.* (= Cicero, *de Legibus*)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Laws*. Trans. C. W. Keyes. Cambridge - London 2001 (The Loeb Classical Library).  
C. C. Çevik, *Cicero, de Legibus: Yasalar Üzerine*. İstanbul 2017.
- Cic. *Mil.* (= Cicero, *pro T. Annio Milone Oratio*)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Speech on Behalf of Titus Annius Milo*. Trans. N. H. Watts. London - New York 1931 (The Loeb Classical Library).  
Ç. Aşkit, *Marcus Tullius Cicero Pro Milone: Milo Savunması, Quintus Asconius Pedianus Yorumlarıyla*. Ankara 2016.
- Cic. *Mur.* (= Cicero, *pro L. Murena Oratio*)

- Kullanılan Metin ve Çeviriler: *M. Tullii Ciceronis Orationes, Vol. 1: Pro Sex. Roscio; De Imperio Cn. Pompei; Pro Cluentio; In Catilinam; Pro Murena; Pro Caelio*. Ed. A. C. Clark. Oxford 1905.
- E. N. Akdoğru-Arca – M. Oktan, *M. Tullius Ciceronis pro Murena Oratio: Murena Savunması*. İstanbul 2016.
- Cic. *Phil.* (= Cicero, *Orationes Philippicae in M. Antonium*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Philippics of Cicero*. Trans. W. C. Ker. London - New York 1926 (The Loeb Classical Library).  
F. G. Özaktürk, *Philippicae Söylevleri I* (1-6. Kitaplar). Ankara 1998.
- Cic. *Pis.* (= Cicero, *in L. Calpurnium Pisonem Oratio*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Speech Against Lucius Calpurnius Piso*. Trans. N. H. Watts. London - New York 1931 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Rab. Perd.* (= Cicero, *pro Rabirio Perduellionis Reo*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Cicero. Pro Lege Manilia, pro Caecina, pro Cluentio, pro Rabirio Perduellionis Reo*. Trans. H. G. Hodge. Cambridge, Mass.-London 1927 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Vat.* (= Cicero, *In Vatinium*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Cicero Orationes, pro Sestio, in Vatinium*. Trans. R. Gardner. London-New York 1958 (Loeb Classical Library).
- Cic. *Verr.* (= Cicero, *In Verrem*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Verrine Orationes*. Trans. L. H. G. Greenwood. London-New York 1959-1960 (The Loeb Classical Library).
- Diod. (= Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Diodorus of Sicily*. Trans. R. M. Geer. London-New York 1947 (The Loeb Classical Library).
- Iuv. *Sat.* (= Iunius D. Iuvenalis, *Saturae*)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Iuvenalis Decimus Iunius, Iuvenal and Perseus*. Trans. S. M. Braund. Cambridge, Mass.-London 2004 (The Loeb Classical Library).

- Ç. Dürüşken – E. Alova, *Iuvenalis, Yergiler-Saturae*. İstanbul 2006.
- Liv. *perioch.* (= Livius, *Ab Urbe Condita Librorum Periochae*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Livy, From the Founding of the City*. Trans. A. C. Schlesinger. London – New York 1967 (The Loeb Classical Library).
- Plin. *epist.* (= G. Plinius Caecilius Secundus, *Epistulae*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny, Letters*. Trans. W. Melmoth. London 1963 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Cat. Min.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Cato Minor*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*. Trans. B. Perrin. London-New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Cic.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Cicero*)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Plutarch's Lives*. Trans. B. Perrin. London-New York 1959 (The Loeb Classical Library).  
İ. Çokona, *Demosthenes – Cicero, Paralel Hayatlar*. İstanbul 2013.
- Plut. *Pomp.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Pompeius*)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Plutarch's Lives*. Trans. B. Perrin. London-New York 1959 (The Loeb Classical Library).  
N. Tüner Önen, *Plutarkhos, Bioi Paralleloi, Agesilaos & Pompeius, Giriş, Değerlendirme ve Açıklayıcı Notlar*, Antalya 2015.
- Plut. *Tib. Gracch.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Tiberius Gracchus*).  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*. Trans. B. Perrin. London-New York 1959 (The Loeb Classical Library).  
S. Sandalcı, *Plutarkhos, Gracchus Kardeşler*, İstanbul 2001.
- Q. Cic. *Com. Pet.* (= Quintus Cicero, *Commentariolum Petitionis*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Cicero, Letters to Quintus and Brutus, Letter Fragments, Letter to Octavian, Invectives, Handbook of Electioneering*. Trans. D. R. Shackleton Bailey. London 2002 (The Loeb Classical Library).

- Quint. *Inst.* (= Marcus Fabius Quintilianus, *Institutiones Oratoriae*)  
Kullanılan Metin: *M. Fabii Quintiliani Institutionis Oratoriae Libri Duodecim*. Trans. M. Winterbottom. Oxford 1970.
- Sall. *Cat.* (= Sallustius, *de Coniuratione Catilinae*)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Sallust*. Trans. J. C. Rolfe. London-New York 1955 (The Loeb Classical Library).  
G. Öner-Varınlıoğlu, *C. Sallustius Crispus: Catilina Tertibi*. İstanbul 1973.
- Val. Max. (= Valerius Maximus, *Facta et Dicta Memorabilia Absoluti, Ambusiti, Damnati, Externi*).  
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Memorable Deeds and Sayings*, Book I. Trans. D. Wardle. Oxford-New York 1998.
- Vell. (= Velleius Paterculus, *Historia Romana*)  
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*. Trans. F. Shipley. London 1924 (The Loeb Classical Library).

### Modern Literatür

Akdoğan-Arca – Oktan 2016

E. N. Akdoğan-Arca – M. Oktan, *Marcus Tullius Cicero, pro Murena Oratio, Murena Savunması*. İstanbul 2016.

Arena 2012

V. Arena, *Libertas and the Practice of Politics in the Late Roman Republic*. Cambridge 2012.

Badian 1969

E. Badian, "Quaestiones Variae" *Historia* 18/4 (1969) 447-491.

Balsdon 1963

J. P. V. D. Balsdon, "The Commentariolum Petitionis". *The Classical Quarterly* XIII/2 (1963) 242-250.

Bauman 1967

R. A. Bauman, *The Crimen Maiestatis in the Roman Republic and Augustan Principate*. Johannesburg 1967.

Bauman 1985

R. A. Bauman, *Lawyers in Roman Transitional Politics: A Study of the Roman jurists in their political setting in the Late Republic and Triumvirate*. München 1985.

Beard 1990

M. Beard, "Priesthood in the Roman Republic". Eds. M. Beard – J. North, *Pagan Priests: Religion and*

- Beck 1877 *Power in the Ancient World*. London (1990), 17-49.  
R. G. Beck, *Quaestionum in Ciceronis pro C. Cornelio orationes, capita quattuor*. Leipzig 1877.
- Brennan 2000 T. C. Brennan, *The Praetorship in the Roman Republic, Volume II*. Oxford 2000.
- Broughton 1952 T. R. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic. Volume II: 99 B. C. – 31 B.C.* New York 1952.
- Clark 1907 A. C. Clark, *Q. Asconii Pediani Oratium Ciceronis Quinque Enarratio*, Oxford 1907.
- Cloud 2006 D. Cloud, "The Constitution and Public Criminal Law", *CAH IX* (2006), 491-531.
- Coşkun-Abuagla 2016 A. Coşkun-Abuagla, *Publius Ovidius Naso, Fasti (I-VI) Roma Takvimi ve Festivaller*. İstanbul 2016.
- Crawford 1984 J. W. Crawford, *M. Tullius Cicero: The Lost and Unpublished Orations*. Göttingen 1984.
- Crawford 1994 J. W. Crawford, *M. Tullius Cicero, The Fragmentary Speeches, an Edition with Commentary*. Oxford - New York 1994.
- Crawford 1996 M. H. Crawford, *Roman Statutes, Volume I*. London 1996.
- Dart 2014 Ch. J. Dart, *The Social War, 91 to 88 BCE: A History of the Italian Insurgency against the Roman Republic*. Melbourne 2014.
- Griffin 1973 M. T. Griffin, "The Tribune C. Cornelius". *JRS* LXIII (1973) 196-213.
- Gruen 1965 E. S. Gruen, "The Lex Varia". *JRS* LV/1-2 (1965) 59-73.
- Gruen 1971 E. S. Gruen, "Pompey, Metellus Pius and the Trials of 70-69 B.C.: The Perils of Schematism". *AJPh* 92/1 (1971) 1-16.
- Gruen 1995 E. S. Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*. London 1995.
- Gürten 2017 K. Gürten, "Roma'da Devlete Karşı İşlenen Bazı Suçlar ve Cezaları". *Ankara Barosu Dergileri* 75/3 (2017) 53-79.
- Flower 2017 H. I. Flower, *The Dancing Lares and the Serpent in the Garden: Religion at the Roman Street Corner*. West Sussex 2017.
- İtişgen-Dülger 2017 R. İtişgen-Dülger, "Vatana İhanet Suçunun Kökenleri Üzerine Bir İnceleme". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23/2 (2017) 103-142.

- Kunkel – Wittmann 1995  
W. Kunkel – R. Wittmann, *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik*. München 1995.
- Lear 1965  
F. S. Lear, *Treason in Roman and Germanic Law, Collected Papers*. Austin 1965.
- Lewis 2006  
R. G. Lewis, *Asconius Commentaries on Speeches of Cicero, Translated with Commentary*. Oxford - New York 2006.
- Lintott 1968  
A. W. Lintott, *Violence in Republican Rome*. Oxford - New York 1968.
- Lintott 1977  
A. W. Lintott, "Cicero on Praetors Who Failed to Abide by Their Edicts". *CQ* XXVII/1 (1977) 184-186.
- Lintott 2006  
A. W. Lintott, "Political History, 146-95 B.C.", *CAH IX* (2006), 40-92.
- Lott 2004  
J. B. Lott, *The Neighborhoods of Augustan Rome*. Cambridge 2004.
- Marshall 1977a  
B. A. Marshall, "The Vote of a Bodyguard for the Consuls of 65". *CP* LXXII/4 (1977) 318-320.
- Marshall 1977b  
B. A. Marshall, "The Case of Metellus Nepos v. Curio: A Discussion of Cicero, Verr. I 6 and 9 and the Scholiasts". *Philologus* CXXI (1977) 83-89.
- Marshall 1985  
B. A. Marshall, *A Historical Commentary on Asconius*. Columbia 1985.
- McDonald 1929  
W. McDonald, "The Tribune of Cornelius". *CQ* XXIII/3-4 (1929) 196-208.
- Millar 1998  
F. Millar, *The Crowd in Rome in the Late Republic*. Michigan 1998.
- Mitchell 1975  
T. N. Mitchell, "The Volte-Face of P. Sulpicius Rufus in 88 B.C.". *Classical Philology* 70/3 (1975) 197-204.
- Mitchell 1979  
T. N. Mitchell, *Cicero: The Ascending Years*. New Haven - London 1979.
- Münzer 1900  
F. Münzer, "s. v. C. Cornelius" *RE* IV 1/2, (1900) 1252-1255.
- Phillips 1970  
E. J. Phillips, "Cicero and the Prosecution of C. Manilius". *Latomus* XXIX (1970) 595-607.
- Ramsey 1980  
J. T. Ramsey, "A Reconstruction of Q. Gallius' Trial for Ambitus: One Less Reason for Doubting Authenticity of the Commentariolum Petitionis". *Historia* XXIX (1980) 402-421.

- Ramsey 1985 J. T. Ramsey, "Asconius P. 60 (Clark), † Prima Pars: The Trial and Conviction of C. Manilius in 65 BC". *AJPh* CVI/3 (1985) 367-373.
- Rawson 1978 B. Rawson, *The Politics of Friendship, Pompey and Cicero*. Sydney 1978.
- Rawson 1979 E. Rawson, "L. Cornelius Sisenna and the Early First Century". *CQ* XXIX/2 (1979) 327-346.
- Sandberg 2001 K. Sandberg, *Magistrates and Assemblies, A Study of Legislative Practice in Republican Period*. Rome 2001.
- Santangelo 2007 F. Santangelo, *Sulla, The Elites and the Empire*. Leiden - Boston 2007.
- Seager 2002 R. Seager, *Pompey the Great, A Political Biography*. Malden, Oxford, Melbourne - Berlin 2002.
- Stangl 1912 Th. Stangl, *Ciceronis Oratorum Scholiastae: Asconius, Scholia Bobiensia, Scholia Pseudasconii Sangallensia, Scholia Cluniacensia et Recentiora Ambrosiana ac Vaticana, Scholia Lugdunensia sive Gronoviana et eorum Excerpta Lugdunensia, Volumen II Commentarios Continens*. Lipsiae 1912.
- Steel 2013 C. Steel, *End of the Roman Republic 146 to 44 BC: Conquest and Crisis*. Edinburgh 2013.
- Sumner 1964 G. V. Sumner, "Manius or Mamercus?". *JRS* 54 (1964) 41-48.
- Taylor 1991 L. R. Taylor, *Roman Voting Assemblies: From the Hannibalic War to the Dictatorship of Caesar*. Ann Arbor 1990.
- Türkoğlu 2011 H. G. Türkoğlu, "Roma Hukukunda Humanitas ile Maiestas Populi Romani Arasındaki Bağlantı". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 96 (2011) 229-268.
- Tweedie 2012 F. C. Tweedie, "The Lex Licinia Mucia and the Bellum Italicum". Ed. S. T. Roselaar, *Process of Integration and Identity Formation in the Roman Republic*. Leiden - Boston (2012) 123-141.
- v. Ungern-Sternberg 2006 J. von Ungern-Sternberg, *Römische Studien: Geschichtsbewusstsein – Zeitalter der Gracchen Krise der Republik*. München – Leipzig 2006.
- Ward 1970 A. M. Ward, "Politics in the Trials of Manilius and Cornelius". *TAPhA* 101 (1970) 545-556.

- Wiseman 1971 T. P. Wiseman, *New Men in the Roman Senate, 139 B.C. – A.D. 14*. Oxford 1971.
- Wiseman 2006 T. P. Wiseman, “The Senate and Populares, 69-60 BC”. *CAH IX* (2006), 327-368.